

Martina Borovčak

[Povijest]

Zabok u srednjem vijeku*

Autorica se bavi analizom dokumenata ključnih za nastanak zabočkog posjeda i razvoja plemićke obitelji Zaboky u srednjem vijeku pobijajući dosadašnje mišljenje da je današnji grad Zabok dobio ime po obitelji Zaboky. Dokumenti dokazuju da je današnji teritorij grada Zaboka teritorijalno bio dio župe Sv. Križa u Začretju što je posljedica proširenja teritorija istog vlasnika. Iščitavajući dokumente Zagrebačkog kaptola iz XV. stoljeća autorica rekonstruira život srednjovjekovnog plemstva na primjeru plemića iz obitelji Zaboky.

Ključne riječi: Zabok, srednji vijek, plemstvo Zaboky, kraljevska darovnica, zabočki posjed, nastanak župe, Baltazar Zaboky

* Ovaj članak je pregled najvažnijih podataka temeljem analiza isprava za najstariju povijest Zaboka i plemstva Zaboky, a zapravo je sažetak diplomskog rada *Zabok u srednjem vijeku* na Katedri za pomoćne povijesne znanosti i metodologiju historije pod mentorstvom prof. dr. sc. Mirjane Marijević-Sokol.

Problem nedovoljne istraženosti povijesti Zaboka

Grad Zabok, naizgled tipičan zagorski gradić formiran oko gradskog trga kao žile kućavice mjesta sa svim kulturnim i administrativnim institucijama koje su mu potrebne da bi funkcionirao kao grad, zapravo je grad zanimljive i nedovoljno istražene povijesti. Upravo su daleki počeci grada Zaboka koji sežu u srednji vijek, dok je on još bio posjed koji je darovanjem došao u ruke plemstva Zaboky – plemićke obitelji koje je obilježila cjelokupnu povijest Zaboka (danas i restoran u centru Zaboka nosi njihovo ime) – zanimljiva i nedovoljno istražena tema.

Zbog plemstva Zaboky i podudarnosti s imenom grada, uvriježena je činjenica da je mjesto po njima dobilo ime.¹ Analiza dokumenata za razdoblje XIV. i XV. stoljeća potvrđuje da je obitelj preuzela naziv posjeda, a ne dala ime posjedu, kasnije naselju i gradu, kao što se do sada mislilo. Dokumenti ukazuju i na mnoge druge vrijedne podatke koji pružaju nove smjernice u nedovoljno istraženoj povijesti Zaboka u srednjem i ranom novom vijeku.

Temeljni dokument uz pomoć kojeg dolazimo do novih spoznaja o počecima Zaboka je sudski spis od 14. veljače 1636. godine, koji nam donosi prijepis dugotrajnog spora koji se vodio pred banskim sudom između Baltazara Zabokyjja kao tužitelja i čitavog ženskog dijela obitelji Zaboky kao tuženika.² U sporu se kao dokazni materijal koriste četiri pergamene, čiji se sadržaj prepisuje u integralnom obliku u sudski spis. S obzirom da je stara dokumentacija u sudskim procesima imala vrijednost dokaznog materijala, upravo su sudski spisi vrijedan izvor iste te dokumentacije i to sačuvane u vjerodostojnim prijepisima. Spis je iznimno važan kao dokazni materijal o posjedovanju zabočkog posjeda u XIV. stoljeću, njegovom nastanku, ali pruža i detaljan uvid u funkcioniranje administrativne dokumentacije u Ugarsko – hrvatskom kraljevstvu.

Dokumenti pružaju srednjovjekovnoj historiografiji dosad nepoznate podatke o uspostavi i funkcioniranju kraljevskog registra dokumenata u koji je bila uvedena i darovnica za zabočki posjed. Omogućavaju usporedbu zabočkog posjeda u srednjem vijeku i danas. Izvor su podataka o životu i sukobima unutar obitelji Zaboky, o njihovom odnosu s crkvom u kasnom srednjem vijeku, o Zabokyjima kao feudalcima kroz XVI. i XVII. stoljeće i dr. No, prije svega pokazatelj su ne samo života plemstva u srednjem i ranome novom vijeku, već funkcioniranja kraljevske vlasti sukladno povijesnim tokovima onog vremena.

Razvoj XIV. stoljeća: obnova kraljevske vlasti i uspostava kraljevskog registra

Povijesni razvoj u čitavoj srednjovjekovnoj Hrvatskoj važan je za shvaćanje načina nastanka zabočkog posjeda. Prije svega zbog odnosa ugarskih vladara, čije prijestolnice su smještene duboko u panonskoj nizini, prema Slavoniji i Dalmaciji, načina na koji kraljevska vlast utječe na mediteranske tokove srednjovjekovlja, odnosno, nadzor kralja nad pojedinim područjima Ugarsko – hrvatskog kraljevstva. Najveći problem kralju će predstavljati velikaši čiju vlast će kroz čitavo XIV. i XV. stoljeće pokušati obuzdati okupljanjem sloja nižeg plemstva kraljevskim donacijama i omogućiti, posebice slavonskim plemićima, mogućnost da na saborima brane i ostvaruju svoja prava. Preko bana, instituciji kojoj je ponovno u XIV. stoljeću vraćen ugled i vlast, kralj opoziva

sve dotadašnje plemićke povlastice, ali i omogućava plemićima koji su mu iskazali vjernost, dobivanje kraljevskih darovnica. Plemićka obitelj Zaboky koja uzima ime posjeda i onda ga ponovno predaje gradu, jedan je od primjera.

Četrnaesto stoljeće označava dolazak nove, anžuvinske dinastije na ugarsko-hrvatsko prijestolje i po mnogo čemu je prijelomno stoljeće u hrvatskoj povijesti.³ Po društvenim gibanjima ono karakterizira razmeđe srednjovjekovne povijesti - istodobno granicu i poveznicu hrvatskog srednjeg vijeka i početka novog doba ranonovovjekovne povijesti.

Važna je razlika u razvoju istočnojadranskih gradova-komuna i kontinentalne Slavonije.⁴ Zahvaljujući pasivnosti prethodne dinastije Arpadović, do 1330. godine, Mletačka Republika vladala je svim komunalnim društvima od Istre do Dubrovnika, osim krčkog Senja, sve do 1358. godine.⁵ Takav razvoj istočnojadranskog prostora upućuje na političko-integrativna gibanja XIV. stoljeća kao jednu od njegovih glavnih karakteristika, uz nagli gospodarski rast, konačno oblikovanje ustrojstva u društvenim zajednicama te društvenu krizu feudalnog poretka.⁶

U početku, dolazak nove dinastije samo produbljuje nepovoljne političke odnose na istočnom Jadranu. Prvi vladar anžuvinske dinastije, Karlo Robert (Karlo I., 1301.-1342.)⁷ postavlja dalekosežni program jačanja kraljevske vlasti nošen velikim političkim zamislima.⁸ No, način na koji Karlo nastoji ostvariti taj program centralizacije, izravno ugrožava položaj hrvatskih velikaša na Jadranu u prvim desetljećima XIV. st. Anžuvinska ideja o jakoj kraljevskoj vlasti tako prije svega iziskuje uklanjanje svih protivnika u redovima feudalne vlastele koji usporavaju ili otežavaju kraljevski uspon⁹ (pr. Bribiraca, koji nakon 1322. godine drže Bribir, Ostrovicu i Klis, i slavonskih velikaša).¹⁰

Dolaskom na prijestolje, Karlo I. okružuje se, po uzoru na napuljske Anžuvince, francuskim i talijanskim vitezovima, a savjetnici su mu bili Ugari i Hrvati. Kao pravi nasljednik arpadске dinastije okružuje se prvim velikašima koji su mu prišli i ulazi u borbu s drugima, osobito ugarskim i slavonskim.¹¹ Iako su ga velikaši u Ugarskoj i Slavoniji priznali za kralja, oni mu priznaju vlast samo u onolikoj mjeri koja je u njihovim interesima. Upravo zbog toga Karlo I. započinje proces centralizacije i ekonomskog razvoja kako bi ojačao državu i savladao moći plemstva. Tako feudalcima oduzima niz prava nad neslobodnim seljaštvom, ukida im sudbene povlastice te potiče razvoj građanstva. Zahtijeva od velikaša povratak stečenih posjeda i sve zemlje u načelu proglašava kraljevskim vlasništvom.¹²

Možemo reći da Karlo I. s jedne strane nije unaprijedio svoj položaj u Hrvatskoj i jadranskim komunalnim društvima, ali s druge strane, omogućio je širenje mletačke vlasti na istočnom Jadranu. Upravo se iz tog razloga on ograničava na jačanje kraljevske vlasti reformama koje će obilježiti njegovu politiku u kontinentalnoj Hrvatskoj, odnosno u Slavoniji.¹³ Opravdan zaključak je da reforme u vrijeme Anžuvina počinju upravo u krajevima bližim središtu. Nositelj tih promjena u početku je na slavonskom području bio ban, srednjovjekovna institucija kojoj je ponovno vraćen ugled i čast.

Težište kraljeve politike bit će iskorištavanje kraljevskih prava (*iura regalia*).¹⁴ Iako se na poticaj Anžuvina u Slavoniji utemeljuje novo kulturno i društveno središte (biskupski Zagreb), ono neće bitnije ugroziti odlučujuću važnost gradskih društava na istočnom Jadranu (osobito Zadra). Odnos razvojnih središta neće se bitno mijenjati

ni u vrijeme Anžuvina, iako se ugarsko-hrvatski kralj u XIV. st. djelotvornije obazire na hrvatski prostor, za razliku od Arpadovića.¹⁵ Karlo I. na zagrebačkom Gradecu podiže kraljevsku palaču,¹⁶ njegov nasljednik, Ludovik, integrira gradska središta istočnojadranske obale s hrvatskim zaleđem, no, kraljevski dvor se i dalje nalazi duboko u Panoniji¹⁷ dok su glavni društveni ritmovi hrvatskog srednjovjekovlja i dalje bili usredotočeni na obali. Spomenuti odnos razvojnih središta upućuje nam na nedostatak i Arpadovića i Anžuvina na hrvatskom prijestolju jer nisu uspjeli djelotvorno vladati Hrvatskom južno od Velebita.¹⁸ Tako da na tom prostoru nisu mogli stvoriti ili poduprijeti već stvorene oblike staleške ustanove nižeg plemstva.¹⁹

Načelo vladanja da svaka utvrda, svaki grad i zemlja pripadaju kralju, što se odnosilo i na crkvena imanja, dovodi ga u sukob sa svećenstvom. Ostvarivanjem tog načela Anžuvinci dolaze u posjed prostranih zemalja i utvrda u Ugarskoj i Slavoniji od kojih dio zadržavaju za sebe, a dio dijele svojim vitezovima.²⁰ Svjestan da ne može uspostaviti opći porez na zemlju koji bi mu plaćali plemići i crkveni podložnici bez da je savladao velikaše, njegova politika usmjerena je na stvaranje ekonomski neovisne politike, odnosno na slobodni građanski sloj. Poziva trgovce i obrtnike²¹ u svoju zemlju i osniva slobodne kraljevske gradove²² u Ugarskoj i Slavoniji, osobito u vrijeme banovanja bana Mikca koji zbog pomoći u jačanju kraljevske vlasti jača svoj vlastiti položaj i ugled.²³

Ban Mikac bio je ban „čitave Slavonije“ između 1325. i 1342. godine. Kao ban, u vrijeme Karla I., suočen je s politikom sukoba s velikašima u Slavoniji. Tako je iskoristio rasulo obitelji Grisingovaca i Babonića kako bi proširio svoje područje.²⁴ Po kraljevu nalogu izdao je proglas u kojem je zapovjedio i objasnio način davanja desetine, koju sam kao porez od svojih imanja i posjeda nije davao.²⁵ Sve do pred kraj Karlove vladavine, slobodni slojevi na posjedima zagrebačkog biskupa, od plemića i građana do kmetova, odupirali su se plaćanju desetine čak i pod prijetnjom izopćenja iz crkve. Njihov otpor je svladan 1340. godine kada se u rješavanje problema upleće sam Karlo I., i to tako da je i sam imao udjela na iznosu desetine.²⁶ Ipak, najvažniji uspjeh bana Mikca jest vraćanje nižeg plemstva pod bansko okrilje i njegovu mogućnost da na svojim staleškim ustanovama (županijskoj skupštini i saboru) traži pravdu i zaštitu što je Karlovu nasljedniku Ludoviku ostavilo sređene prilike u Slavoniji.²⁷

Dolaskom Anžuvina na ugarsko-hrvatsko prijestolje, započeo je dugotrajan proces obnove kraljevske vlasti u Slavoniji.²⁸ Kralj je morao osigurati poluge svoje vlasti, o čemu nam svjedoči i nastanak kraljevskog registra dokumenata²⁹ koji je tako usko povezan uz političke okolnosti u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu u XIV. stoljeću.³⁰ Prvi dokumenti zavođeni u kraljevski registar vezani su uz Slavoniju u vrijeme Karla I., s obzirom na blizinu kraljevskog dvora.³¹

Analiza isprava: nastanak plemićkih posjeda na zabočkom području

Otvorenost položaja zabočkog posjeda i naplavna nizina na sutoku Krapinčice i Krapine nisu pogodovali nastanku značajnijeg naselja tijekom srednjeg vijeka. Postojali su razjedinjeni posjedi, pa tako i Zabok dobiva ime prema toponimu koji označava riječnu okuku.³² O tome da je ime Zabok nastalo prema plemićkom posjedu koji se nalazio za bokom rijeke Krapinice svjedoči i zabočki župnik Ljudevit Ivančan (1880.-1895.)

kada u *Spomenici župe Zabok* piše: „Ime Zaboky nastalo je po svoj prilici analogno prema imenom Začreće, Završje, Zagorje, Zajezda itd. i riečce „za“ i iz rieči „bok“, što je tim vjerojatnije, budući još i danas ljudi u ovoj okolici zovu obale potoka Krapinice „boki“ ter vele primjerice „idem u boke; moj travnik leži zaboki“. Najveći posjed vlastelinskog dobra Zabok leži uz obalu Krapinice, ter je vjerojatno da je imanje otuda i prozvano imanje Zaboki, isto onako kao što se je i susjedna župa S. Križ, budući da je za čretom ležala, prozvala „Začreće“.³³

Dugo vremena se na temelju dotad sačuvanih izvora nije moglo utvrditi kada su nastali plemićki posjedi u Zaboku. Tako je Adamček, analizirajući urbare za posjede Baltazara Zabokyja u Zaboku i okolici, prvi iznio pretpostavku da su plemićki posjedi na području Zaboka nastali u XIII. stoljeću.³⁴ Postavlja se pitanje zašto baš tada? Naime, u isto to vrijeme su se od velikih posjeda zagorske grofovije na rubovima odvojili i neki drugi samostalni plemićki posjedi, pa je bilo logično zaključiti da se isto dogodilo sa zabočkim posjedima. Kao primjer, Adamček navodi neke posjede, primjerice područje budućeg posjeda Puhakovec (*Pokoy et Prizlou*),³⁵ Komor,³⁶ posjed Budindol (*terra Budawelge*),³⁷ Batinu³⁸ te osnivanje posjeda Gotalovec i Jegudovec.³⁹ Prvo izravno spominjanje plemićkih posjeda u Zaboku, Adamček stavlja u XV. st., točnije 1463. godinu, kada su kod uvođenja u zagorske posjede zajedno s drugim plemićima sudjelovali Andrija i Nikola Zabočki (*de Zabok*),⁴⁰ u vrijeme kada na području Varaždinske županije postoji već oko 50 samostalnih plemićkih posjeda, osobito na sjeveru županije oko Varaždina i na jugu uz rijeku Krapinu.

Pronalaskom sudskog spisa u Državnom arhivu u Budimpešti, dolazimo do novih podataka o počecima razvoja Zaboka. Riječ je o sudskom spisu od 14. veljače 1636., odnosno, o prijepisu dugotrajnog spora koji se vodio pred banskim sudom između Baltazara Zabokyja kao tužitelja i ženskog dijela obitelji kao tuženika.⁴¹ Izrečenu presudu prepisuje i potpisuje dalmatinsko-hrvatsko-slavonski ban Sigismund Erdödy 1636. godine. U njemu ban navodi da mu je prokurator Baltazara Zabokyja donio četiri isprave na pergameni da ih prepíše i ovjeri. Te isprave nam redom objašnjavaju cijeli postupak, od početka istrage.⁴² Taj spis ima veliku važnost. Prvo, jer je dokazni materijal, s obzirom da je kod sudskih sporova stara dokumentacija imala vrijednost dokaznog materijala, a time sudski spisi vrela starijih dokumenata sačuvanih u vjerodostojnim prijepisima.⁴³ Drugo, otkriva nam dotad nepoznatu činjenicu o tome da je Zabok uvijek nosio ime po lokalitetu, a ne po plemićkoj obitelji, kao što se mislilo. Treće, kao dokazni materijal, navedeni sudski spis sadrži i četiri pergamene kao dokazni materijal jedne od strana u sporu čiji se sadržaj prepisuje u integralnom obliku u sudski spis. Isprave je izdao Zagrebački kaptol koji je kao *locus credibilis* imao obvezu i pravo rješavati i istraživati sporove na licu mjesta, izvršavajući tako naloge bana, tj. kralja.⁴⁴

Važno je naglasiti da su navedene isprave dio administrativne dokumentacije koja je uobičajena u srednjem vijeku u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.

Prva isprava Zagrebačkog kaptola izdana 1343. godine⁴⁵ ukazuje nam na zahtjev kojeg je kaptol kao vjerodostojno mjesto sa svojim ovlastima bio dužan ispuniti. Konkretno, izabrati jednog svojeg čovjeka koji bi s banovim čovjekom obavio istragu u dokazivanju da je Petar Nuzlinov dobio od kralja Karla i na molbu bana Mikka, posjedovne čestice Zabok, Jalšovec, Prosenik i Juroch⁴⁶ kao kraljevsku darovnicu (*collatio*). Navedena zemlja je bila od ljudi koji su umrli bez nasljednika.⁴⁷ Zahtjev o potvrđivanju

vjerodostojnosti izrečenih tvrdnji i prava posjedovanja je Zagrebačkom kaptolu podnio ban Nikola kojem je Petar, Nuzlinov sin, uputio molbu.⁴⁸

Ban Nikola je spomenutu molbu nastavio rješavati na općem saboru svih slavonskih plemića održanom u Zagrebu 13. listopada 1343. godine, odnosno na petnaestinu blagdana sv. Mihovila Arkandela (*in quindenis beati Michaelis Archangeli*), kada je na osnovi starih, tj. naprijed spomenutih isprava, one Zagrebačkog kaptola te temeljem odluke plemićkih sudaca na općem slavonskom saboru, potvrdio kraljevsku darovnicu za posjedovne čestice Zabok, Jalšovec, Prosenik i Juroch. Za navedene posjedovne čestice, a koje se nalaze u Zagorskoj županiji,⁴⁹ odlučuje da ih sa svim pripadnostima posjeduje Petar, Nuzlinov sin, te da ih drži skupa sa svojim nasljednicima u prijašnjim, starim međama kraljevskom vjerodostojnošću (*regia auctoritate*) prenesenom na bana Nikolu.

Na trećoj pergameni nalazi se isprava Zagrebačkog kaptola iz 1372. godine na koju se 1636. godine poziva prokurator Baltazara Zabokyja. Naime, Nikola, sin Petra Nuzlinova, upućuje molbu Zagrebačkom kaptolu da mu potvrdi i prepíše jednu njihovu ispravu iz 1345. godine koja sadrži isprave kaptola, ali i kralja Ludovika. Upravo ova istraga na najvišoj razini daje nam na uvid uspostavljeni registar kraljevskih darovnica i slobostina koji je osnovan u vrijeme Karla I. Anžuvinca, a koji je zbog političkih okolnosti za Dalmaciju i Hrvatsku uspostavio i kralj Ludovik I. (1342.-1382.).

Temeljem isprave od 13. siječnja 1345. godine u kojoj kralj Ludovik nakon utvrđenog posjedovnog stanja nalaže Zagrebačkom kaptolu obavljanje reambulacije, dolazimo do novih podataka o razlozima uspostave registra, dosad nepoznatih vrelima hrvatskog srednjovjekovlja.

Tako saznajemo da je registar uspostavio ugarski kralj Karlo, Ludovikov otac (*domini Caroli regis, patris nostris*) radi evidentiranja prava i pravde odnosno darovnica posjeda, slobostina i bilo kojih drugih povlastica koje su ikad učinjene ili trebaju biti učinjene podanicima za njihove vjernosti ili služenja ili dobra djela, ukoliko bi se dogodilo da one budu nekim dijelom uništene ([...] *Verum quia vniuersarum possessionum et libertatum aliarumque gratiarum magnarum donationes, primum per perdictum patrem nostrum charissimum, quondam regem Hungarie et demum per nos quibuspiam nostris regnicolis pro eorum fidelitatibus et seruitiis vel complacentiis bonis quocunque tempore facte et fiende propter euidentioris iuris et iustitie regni conseruationem et ne regnicole nostri suorum instrumentorum deperditione casuali iuribus suis donatituis et aquisitti casu reprinted priuentur, regali nostro registro per vicecancellarium regie maiestatis pro tempore constitutum, cuius specialiter de regni nostri constitutione inest officio, licet tamen breuioribus verborum prolationibus inserte hanerunt et inscripte et inserti ac conscribi semper debent necessario [...]*).⁵⁰ Iz navedenog smo mogli saznati i da je osoba koja je unosila isprave u kraljevski registar bio vicekancelar koji je u to vrijeme obavljao svoju dužnost. U zabočkom slučaju to je bio Tatomir (vicekancelar Ludovikovog dvora, stolnobiogradski prepōšt i čuvar registra) koje je u istome pronašao pred prelatima i baronima kraljevstva sažetak darovnice koju je izdao kralj Karlo I. ([...] *Igitur cum nos ipsius possessionarie donationis assignationem pro habenda huius rei et donationis veritate per magistrum Thatomerium Albensis ecclesie prepositum, aule nostre vicecancellarium, ipsius nostri registri conseruatorem in eodem registro dilligenter requiri fecessimus...* [...]).⁵¹ Posredno možemo saznati da je registar bio smješten tamo gdje je bila kraljeva rezidencija, a budući da se u intitulaciju navodi ugarski kralj (*rex*

Hungarie), a tako se titulira i kralj Karlo kao osnivač registra, možemo zaključiti da je registar bio zajednički za Ugarsku i Slavoniju.⁵²

Molba Nikole, sina Petra Nuzlinova, ima za cilj odbaciti svaku sumnju o vjerodostojnosti i pravovaljanosti kraljevske donacije⁵³ Petru Nuzlinovu kojom mu je potvrđena pripadnost spomenutih posjedovnih čestica te dana u nasljedstvo. Upravo mu je iz tog razloga važan prijepis isprave iz 1345. godine, za koju moli Zagrebački kaptol da mu je prepíše i potvrdi. Iz nje saznajemo da je kralj Ludovik tražio od kaptola da obavi reambulaciju posjeda Zabok, odnosno, provede istragu o vjerodostojnosti kraljevske darovnice, što kaptol 1345. godine i provodi.⁵⁴ Naime, kralj Ludovik je uvažio ispravu Zagrebačkog kaptola iz 1343. godine u kojoj je, prisjetimo se, potvrđena vjerodostojnost podataka vezanih uz posjedovanje ključnih čestica⁵⁵ i dana u posjedovanje Petru Nuzlinovu i njegovim potomcima. No, istovremeno je kralj preko svog vicekancelara, čuvara kraljevskog registra i prepošta stolnobiogradske, Tatomira, pronašao bilješku u kraljevskom registru i to pred barunima i prelatima, a koja je izrazito važna za tijek i vjerodostojnost posjedovanja ključnih čestica.

Zabilješka nam otkriva podatak da je, kako stoji zapisano, kralj Karlo I. na molbu bana Mikca darovao kao kraljevsku donaciju posjed Zabok koji je nekoć bio u posjedu Samsona, čovjeka koji je umro bez nasljednika, i to sa svim prinadleštvima i pripadnostima 1335. godine, zbog vjernosti. Upravo je to prvi sačuvani pisani izvor koji prvi puta spominje ime Zabok.

S obzirom na ovlasti kaptola u srednjem vijeku, kralj od njega traži da obavi reambulaciju, odnosno, ophodnju i omeđivanje posjeda. Zagrebački kaptol je obavio kraljev mandat i o tome ga izvjestio. Navedene dokumente kaptol još jednom prepisuje i ovjerava 1372. godine, na molbu Nikole, Petrova sina.

Što je to konkretno značila reambulacija, imali smo prilike iščitati iz isprave Zagrebačkog kaptola koji prema mandatu kralja Ludovika obavlja reambulaciju zabočkog posjeda 1345. godine. Kaptolska isprava u kojoj je opisana reambulacija nosi stručni naziv *littere reambulatorre* i izrazito je važna i zanimljiva, ne samo zbog omeđivanja i ophodnje posjeda Zabok, već i zbog cijelog postupka provođenja koji je bio karakterističan za srednji vijek. Dakle, kaptoli su u srednjem vijeku kao *loca credibilia*⁵⁶ bili ovlašteni obavljati reambulaciju i uvođenje u posjed. Postupak je bio sljedeći: izabrali bi vjerodostojnog kaptolskog čovjeka (*homo capituli fidedingus, homo fidelis capituli*)⁵⁷ kojeg je prihvaćala i strana koja je tražila reambulaciju i koja bi s predloženim kraljevim čovjekom (*homo regius*)⁵⁸ obavila istragu prema kraljevom nalogu (*mandatum*) te podnijela banu izvješće.⁵⁹ Njihova zadaća je bila izaći na teren (posjed) i na licu mjesta, u prisustvu susjeda i sumeđašnika, napraviti ophodnju. Ophodnja je postala pravovaljana ako se nitko od prisutnih nije u određenom roku usprotivio. Reambulacija se vršila prema stranama svijeta, drveću, vodama, rijekama, brdima, cestama i drugim zemljopisnim odrednicama te se detaljno unosila u kaptolsku ispravu. U slučaju zabočkog posjeda, u ispravama se najčešće spominju križevi na raskrižjima, od drveća, hrast (*tul*), rijeke (Mala i Velika Krapina, Kosteljina, Vrbna), potoci, brda (*berch, monticulum, mons*) kao granice, i lokaliteti u čijim nazivima možemo prepoznati današnja naselja (Hum, Prosenik Donji, Gredice). Tako u ispravi zagrebačkog kaptola iz 1345. o obavljenoj reambulaciji saznajemo da se prva međa zabočkog posjeda nalazila kod Gredica, današnjeg dvorca Gredice.⁶⁰

Prema sačuvanim izvješćima, dvije osobe koje obavljaju reambulaciju mogu podnijeti i usmeno izvješće, ali je češća praksa da su međe u izvješćima prepisane iz zapisa koje su podnijeli izvjestitelji.⁶¹ Zapisi o ophodnji s međama su u ovim slučajevima nazivani registrima (*regestrum, registrum*).⁶² Kao odgovor na zaprimljeni kraljev nalog, kaptol šalje izvješće koje je sadržavalo i svjedočanstvo o reambulaciji i statuciji te ga pohranjivao u svom arhivu.

Izvješće koje je dobio ban potvrdilo je istinitost Petrovih tvrdnji temeljem čega ban Nikola 21. listopada 1343. godine izdaje Petru bansku povlasticu (*litteras nostras privilegiales*) osnaženu banskim visećim pečatom. Ona sadrži i svu potrebnu dokumentaciju uz napomenu da je presuda donesena na spomenutom općem saboru slavonskog plemstva.⁶³

Četvrta pergamena koju prepisuje ban Sigismund Erdödy je dokument Martina Petthe de Hetthe, kaločko-bačkog nadbiskupa i namjesnika kralja Rudolfa II., iz 1604. kojim se na općem saboru u Bratislavi uređuje genealoško stablo, a na zahtjev Mihovila, Mojsija i Petra, sinova Ivanovih, direktnih potomaka Petra Nuzlinova. Kao dokazi poslužili su dokumenti iz 1343. godine, oporuka Helene, udovice Nikole Zabokyja iz 1500. godine te presuda bana Tome Erdödyja iz 1589. godine. Sve navedeno je uzeto u obzir i prepisano i potvrđeno 1604., odnosno 1636. godine. Navedeno nam je i pokazatelj da su očito postojali česti sukobi između muškog i ženskog dijela obitelji Zaboky koja je zbog razgranatosti loze potraživala svoja plemićka prava i upis u genealoško stablo. O tome da su oni bili česti i uobičajeni, svjedoči nam i grupa sačuvanih dokumenata s početka XV. stoljeća o sukobima unutar obitelji Zaboky.

O plemićkoj obitelji Zaboky kao srednjovjekovnom plemstvu: plemstvo kraljevskom darovnicom, opseg zabočkog posjeda, osnutak zabočke župe, odnosi unutar plemićke obitelji

Iz isprava smo saznali da je obitelj Zaboky stekla svoje plemstvo kraljevskom darovnicom u vrijeme Karla I. u Slavoniji (*per eiusdem domini Caroli regis, patris nostri carissimi*) kada prema preporuci slavonskog bana Mikca daruje posjed Petru, Nuzlinovom sinu. Ista je potvrđena 1345. godine u vrijeme Ludovika I. Plemićka obitelj Zaboky navodi se kao neposredni potomak Petra Nuzlinova i svoje podrijetlo vuče iz povlastice Karla I. 1335. godine. Najraniju titulaciju Petra Nuzlinova nalazimo u ispravi bana Nikole⁶⁴ kada je naslovljen kao *comes (comes, Petrus, filius Neuzull)*. *Comes* je staleška razina srednjeg vijeka velikaša ili vlastele, za razliku od *nobiles* kao nižeg plemstva.⁶⁵ U ispravama iz XV. stoljeća nalazimo nazive *armigeri*, što se odnosilo na muške članove obitelji, one koji služe vojsku u oklopu. Time iz analize isprava možemo zaključiti da su članovi obitelji Zaboky pripadnici starog donacionalnog plemstva koje nosi svoje ime po dobivenom posjedu.

Primjer Karlove darovnice Petru Nuzlinovu, zabočkom posjedniku, pokazuje nam da su one bile upisivane u registar sa svim elementima pravnog čina, ali bez uobičajenih kancelarijskih diplomatskih formula, prema kojoj se po potrebi može sastaviti integralna isprava o kraljevskom darovanju sa svim unutarnjim značajkama.⁶⁶ Iz unosa u registar izostavljene su samo uobičajene diplomatske formule koji nimalo ne utječu na jasnoću zapisa i važnost pravnog čina. Tako saznajemo da je aktor te

povlastice bio ugarski kralj Karlo (*dominus Carolus...regni Hungarie...rex*), spominjan u naraciji Ludovikova mandata i osnivač registra. Destinatar je Petar Nuzlinov (*Petro, filio Nuzlini*) kojemu je potvrđen u posjedovanje zabočki posjed nakon smrti Samsona koji je umro bez nasljednika. Time je objekt darovanja posjed Zabok, izražen formulom dispozicije (*quedam possessio Zabok vocata ... quodam Samsonis hominis sine herede decedentis est collata*) sa svim prnadležnostima što odgovara formuli pertinencije (*cum ad se pertinentibus*).⁶⁷ U formuli peticije spominje se ban Mikac kao osoba koja podupire kraljevsku darovnicu (*ad petitionem Mikch, bani totius Sclauonie*). U ispravi su također navedena imena vojvode Tome i magistra Petkova (*ad relationem Thome vojvywode et etiam Petkow magistrī*) koja pripadaju drugoj etapi procesa, odnosno reambulaciji (uvođenju u darovani posjed) koju treba obaviti prije izdavanja svečane kraljeve povlastice (*littere privilegiales*). Isprava je datirana temporalnom datacijom 6. srpnja 1335. (*anno Domini milesimo trecentesimo tricesimo quinto in octauis festi beatorum Petri et Pauli apostolarum*). U regestu isprave o darovanju zapisanom u registra navodi se da je uz nju bilo i zapisano izvješće (*relatio, legatio*) koje su podnijeli spomenuti vojvoda Toma i magistar Petkov. Ipak, sadržaj Ludovikova mandata govori da je uz darovanje posjeda Petru Nuzlinovu uništena isprava sadržavala tijek i način uvođenja u posjed (*litteras quamquam veras pmissae possessionarie donationis et statutionis seriem et modum exprimentes*).⁶⁸

Postupak izdavanja kraljevske darovnice, odnosno darovanja posjeda, odvijao se u nekoliko etapa. Započinjao je izdavanjem „otvorene“ isprave (*litterae patentes*) o darovanju posjeda nakon čega je slijedio nalog kralja (*mandatum*) vjerodostojnom mjestu⁶⁹ da se daroprimac uvede u posjed u određenom roku uz reambulaciju posjeda, naravno, u nazočnosti sumedašnika i susjeda. Važno je naglasiti da se reambulacija obavljala samo ako je posjed darivan prvi puta što bi ujedno značilo da ophodnja terena nije bila provedena prvi put ili pak ako su međe bile sporne, pa je bilo potrebno ponoviti postupak ophođenja. Ukoliko se netko protivio uvođenju daroprimca u posjed, imao je određeni rok u kojem se trebao prijaviti. Ako nije bilo protivljenja, vladaru se šalje izvješće nakon kojeg on u svečanom obliku *litterae privilegiales* izdaje darovnicu daroprimcu.⁷⁰ Nova svečana isprava ima sve unutarnje i vanjske značajke povlastice uobičajene za kancelariju dotičnog auktora. No, postoje i razlike između *litterae patentes* i *litterae privilegiales*. Dok *litterae patentes* ima nadnevak izrečen u svetkovinama i danima u tjednu, *litterae privilegiales* izdana nakon uvođenja u posjed često ima arengu i nadnevak izrečen u *more Romano*. U nju je upisana prethodna isprava o darovanju i izvješće vjerodostojnog mjesta s opisanom reambulacijom i statucijom zaprimljeno u obliku zatvorene isprave (*littere clause*).⁷¹ Završava svečanim eshatokolom u kojem su u dignitariju navedeni svi crkveni i svjetovni velikodostojnici. No, nije nam poznato je li izdana i svečana povlastica za zabočki posjed sa svim unutarnjim i vanjskim značajkama koje ona treba sadržavati, što se ponajprije očituje u načinu datacije s obzirom da nakon obavljene reambulacije, upis u registar nije učinjen prema *more Romano*, već prema svetkovinama. Poznat nam je i podatak da se isprave s međama i ophodnjama posebno čuvaju kao *littere clause* sa dva pečata dvojice sudaca zaduženih za njihovo utvrđivanje. *Litterae privilegiales* sadrži zapisane međe, a čine je zajedno *littere clause* koje se sa izvješćima o izvršenim reambulacijama šalju nalogodavcu. No, u slučaju darovanja posjeda Zabok nemamo sačuvan kraljev mandat ni kaptolsko izvješće. U mandatu bana Nikole Zagrebačkom kaptolu od 24. rujna 1343. godine zapisano je da

ih je uništio ban Mikac bacivši ih u vatru (*prefetas literas regales super collatione memoratarum particularum possessionariarum confectas potentialiter ab ipso recepisset et receptas in ignem proiecisset.*) Time ostaje neobjašnjeno je li unos u kraljev registar sadržavao zapis o ophodnji i uvođenju u posjed.⁷² Ne znamo je li izvješće vojvode Tome i magistra Petkova bilo priloženo u kraljevski registar ili je samo navod (*legatio, relatio*) da je ono postojalo zapisano bio dovoljan dokaz da je postupak darovanja zabočkog posjeda u vrijeme kralja Karla I. okončan. Kako je kralj Ludovik poveo istragu prilikom čega mu je očeva darovnica renovirana, izdao je i nalog da se obavi novo uvođenje u posjed. Kralj Ludovik je potvrdio da je u kraljevskom registru zapisano da je njegov otac, kralj Karlo I., na molbu bana Mikca dodijelio *regalem collationem* kao i sva prava koja proizlaze iz kraljevske darovnice (*ipso Petro, filio Nuzlini, eo iure quo ex ipsa regali donatione sibi pertinere*) zbog njegove vjernosti i sjajne zasluge njegovih vjernih službenja (*pro suo fidelitatibus et seruitiorum suorum fidelium preclaris meritis*).⁷³ S ponovnim uvođenjem u posjed, završio je postupak darovanja.

Uz spomenuti, drugi najznačajniji način dobivanja plemstva bio je plemićkom poveljom (*litterae armales*),⁷⁴ odnosno grbovnicom, koja se dodjeljivala pojedinim osobama. Nju u Hrvatsku uvodi kralj i car Žigmund Luksemburški (1387.-1437.). Iz raznih grbovnica možemo saznati da su najčešći razlozi dodjeljivanja plemstva plemićkom poveljom bili vjernost i službenje kralju kroz duži vremenski period pri čemu su se navodile opće formule „za iskazanu vjernost i vjerno službenje, na raznim mjestima i u razno vrijeme.“⁷⁵

I u ovom slučaju kao primjer možemo navesti plemstvo Zaboky. Car Maksimilijan (1564.-1576.) je Ivanu Zabokyju, njegovoj braći Nikoli i Ludoviku te sestri Katarini 1575. godine dodijelio plemićku povelju kao i sva prava koja proizlaze iz tog čina.⁷⁶ Iz grbovnice saznajemo da je car pokrenuo istragu o pripadnosti obitelji Zaboky plemićkom rodu. Rezultat istrage bilo je izvješće u kojem stoji da je plemstvo Zaboky iz redova starog plemićkog roda i da trebaju biti primljeni, ubrojani i upisani u zbor i broj pravih plemića kraljevstva.⁷⁷ Možemo zaključiti da u slučaju obitelji Zaboky, konkretno, Ivana Zabokyja, nije bilo jednokratnog razloga za upis u zbor i broj kraljevskih plemića, odnosno, dobivanje plemićke povelje, već su je oni stekli svojom vjernošću i pripadnošću starom plemstvu. Kako nije sačuvan integralni tekst darovnice iz 1335. godine, nego samo njezin sažetak, nisu nam dostupne pojedinosti koje su se uz opće formule navodile kao razlog darovanja, kao ni popis prava i obveza darovanog.⁷⁸

Usporedbom poznatih podataka iz XV. i na prijelazu stoljeća vidljiva je promjena u plemićkom nazivu. S obzirom da su preuzeli ime posjeda, nasljednici Petra Nuzlinova u početku su se služili predikatom plemići *de Zabok*, a tijekom XV. stoljeća oslovljavaju se kao plemići *Zaboky de Zabok* ili kao *Zaboky*.⁷⁹

U plemićkoj povelji (grbovnici) opisan je i plemićki grb obitelji Zaboky. Plemići su imali pravo stavljati grb na sve ono što je tada činilo njihov svakodnevni život (na jedra, zastave, zastore, šatore, kuće, pečate, prstenje, štitove, grbovnice), a mogli su ga upotrebljavati u bitkama, na turnirima, dvobojima i sl. Grb obitelji Zaboky sastavljen je od čistih heraldičkih motiva. Napravljen je u obliku vojničkog štita crvene boje sa zelenim poljem pri dnu na kojem se uspravno uzdiže grifon.⁸⁰ On u prednjim pandžama drži zemaljsku kuglu. Iznad štita je otvorena ratnička kaciga s kraljevskom krunom iz koje strši šest nojevih perja za koje se u grbovnici kaže da su „stari znakovi obitelji Zaboky.“⁸¹

Važno je naglasiti da je plemstvo koje je steklo svoj naslov kraljevskom darovnicom, kao obitelj Zaboky, formalno bilo izjednačeno s plemstvom koje ga je dobilo plemićkom poveljom, odnosno grbovnicom. Kako se plemstvo koje je dobilo svoj naslov preko posjeda, odnosno kraljevskom darovnicom više cijenilo, možemo zaključiti da je plemstvo Zaboky pripadalo uglednijem hrvatskom plemstvu.

Analiza isprava pokazala je da je zabočki posjed nastao u XIII. stoljeću kada je kralj Karlo I. Petru, sinu Nuzlinovu (posjedniku začreetskog i zabočkog posjeda) kraljevskom darovnicom potvrdio posjede koji su ostali bez nasljednika. Zaključujemo da je riječ o prvotnom opsegu zabočkog posjeda koji je uključivao Zabok, Prosenik, Jalšovec i Juroch.

Posjed plemstva Zaboky, koji su preuzeli ime posjeda, se u XIV. stoljeću prostirao između potoka Kosteljine preko Krapinčice do rijeke Krapine, a kroz posjed je prolazila „velika cesta“ od Krapine prema Zagrebu s odvojkom prema Humu (današnji Bračak i Hum Zabočki). Važno je naglasiti da se današnji prostor općine Zabok uvelike poklapa s međama posjeda u XIV. stoljeću.⁸² Nakon prvog izravnog spominjanja u XV. stoljeću, poznat nam je i podatak da su na prijelazu XV. i XVI. stoljeća posjede u Zaboku i okolici držali Ladislav, Šimun, Gašpar, Andrija i Koloman Zabočki (*Zaboky*) i to kao posjednici 50 kmetova sa 60-70 vinograda.⁸³ Gašpar Zaboky je *manu propria* sastavljao urbar svojih kmetova u Zaboku što pokazuje potanko poznavanje stanja svakog kmeta kao i to da je htio od svakog dobiti što više prihoda.⁸⁴

Od kraja XV. do sredine XVII. stoljeća, zabočki posjed mijenja svoj izgled. U XVI. stoljeću dolazi do miješanja zabočkih posjeda sa posjedima plemića u Gubaševu,⁸⁵ Mirkovcu,⁸⁶ Križancu⁸⁷ i Komoru.⁸⁸ Iako su se tada pojavili i novi posjednici u Zaboku, osnovni dio tog posjeda obitelj Zaboky zadržala je do sredine XVII. stoljeća kada umire posljednji muški član obitelji, Baltazar Zaboky. Primjer novih posjednika je i posjed Mihajla Pernara kasnije, a i danas poznatog kao kurija Gredice, kao i plemićki posjedi u Špičkovini i Martinišću.

Početkom XVI. stoljeća Mojsije, Petar i udovica Mihajla Zabokyja držali su velike posjede u Zaboku, Humu, Bračaku, Brezovi i Komoru. Kmetovi posljednjeg muškog člana obitelji Baltazara, nasljednika Petra i Mihajla, živjeli su na zaseocima Grabrovcu, Lisičaku, Repovcu, Vučaku, Pavlovcu, Šipkovcu, Humu i Bračaku.⁸⁹ Zbog velikog feudalnog područja, Baltazar Zaboky dao je 1642. *manu propria* izraditi urbar svog imanja koji nudi vrlo važne podatke o načinu života kmetova na njegovom imanju, njihovom položaju u XVI. stoljeću što nam pruža mogućnost usporedbe sa nekim drugim prostorom kao i odnos feudalca i kmeta na konkretnom primjeru Baltazara Zabokyja i njegovih kmetova.⁹⁰ Na širem području Zaboka u XVI. stoljeću nastao je velik broj plemićkih posjeda⁹¹, pa je i Matija Keglević 1573. godine, uoči seljačke bune, sve plemiće na tom prostoru nazvao zabočki plemići (*nobiles de Zabok*). Važan nam je podatak da su se uoči seljačke bune, pobunili i kmetovi u okolici Zaboka zbog izloženosti nasilju velikaša Šimuna i Matije Keglevića, feudalnih gospodara krapinsko-kostelskog vlastelinstva koji su opustošili male posjede u Puhakovcu i Ciglenici.⁹² Takvo ponašanje utjecalo je i na stav kmetova prema seljačkoj buni. Izvori nam govore da su se niži plemići iz okolice Zaboka čak i uključili u redove pobunjenika,⁹³ osobito ako uzmemo obzir podatak da su Gupčevi ustanici i započeli svoj pohod iz okolice Zaboka. Nakon gušenja bune, Keglevići su iskoristili nastale okolnosti i sa svojim banderijem

razbojnički pljačkali i plijenili dobra plemića kako bi se osvetili zabočkim plemićima i njihovim kmetovima⁹⁴, pri čemu su opljačkali 18 plemićkih kurija i 145 kuća uzimajući sve što je imalo neku vrijednost, tekstil, plugove, željezne predmete, vino.⁹⁵ U pritužbi, koju su sastavila 32 plemića iz okolice Zaboka kralju Maksimilijanu II., je navedeno da su „s oružjem u ruci i nasilno, pod vojnim zastavama i uz pratnju bubnjeva“, među ostalim, napali kurije Gašpara Zabokyja i njegovog sina Nikole, djece pokojne gospođe Helene Zaboky, udovice Ivana Zabokyja i dr.⁹⁶ Matija Keglević je nakon šest godina sporog, neefikasnog i formalnog sudskog postupka, osuđen i odmah pomilovan.⁹⁷

U nekim izvorima se područje Zaboka u XVI. st. naziva plemićki distrikt (*districtus nobilius de Zabok*). No, smatra se da skupina nižih plemića koji su pripadali zabočkom posjedu, ipak nisu bili organizirani kao plemićka općina.⁹⁸ Na području Zaboka se plemićki posjedi s kurijama javljaju u XV. i XVI. stoljeću, kada se spominju kurije obitelji Zaboky. Važno je uočiti razliku između kaštela, koji se spominje 1642. godine (a 1719. godine i drveni kaštel) i kurije. Na katastarskoj karti iz XIX. stoljeća, područje Kaštela označava širi prostor koji obuhvaća i brdo s kapelicom sv. Antuna gdje se i danas naziru ostaci „dobra“ Zabok,⁹⁹ a za koju se smatra da je bila dvorska kapela.¹⁰⁰ Pretpostavlja se da je objekt građen krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, a da se stari drveni kaštel nalazio na uzvišenju kao strateški povoljnijem prostoru iznad kasnije sagrađene kurije. Sam termin kaštel (*castellum*) označavao bi i utvrđenu kuriju.

Nakon smrti Baltazara Zabokyja 1655. godine, izumrla je porodica Zaboky, koja je tri stoljeća bila posjednik velikog zabočkog teritorija. Njegove posjede je do svoje smrti, 1679. godine, držala njegova udovica Barbara, rođ. Gereczy, nakon čega su posjed podijelile kćeri udane za Baltazara Vojkovića i Ladislava Čermocija.¹⁰¹

Područje Zaboka teritorijalno je pripadalo Zagorskoj županiji sa sjedištem u Krapini gdje se nalazilo i sjedište krapinskog arhiđakonata, kojem je pripadala župa u Sv. Križu Začretju. Smješteno je uz južni rub srednjovjekovne zagorske županije kao granični prostor sa zagrebačkom županijom, s antičkom prometnicom kao glavnom okosnicom prostora.¹⁰² Upravo se taj rubni položaj zabočkog posjeda u srednjem vijeku uzima kao glavni razlog nepostojanja samostalne župe.¹⁰³ Kapela sv. Antuna Padovanskog je prema nepotvrđenim podacima neko vrijeme bila župna crkva.¹⁰⁴ Ta pretpostavka temelji se na sakristiji za koje je običaj dozidati na župne crkve. Smatra se da je to vjerojatno bilo u vrijeme kada je zabočka župa bila područna crkvi Sv. Križa u Začretju.¹⁰⁵

Za srednjovjekovnu povijest Zaboka osobito je važan osnutak župe jer je on direktno povezan sa obitelji Zaboky. Prvi poznati zapis o osnivanju župe u čast Blažene Djevice Marije *in territorio Zabok* zapisao je arhiđakon Martin Bogdan 9. rujna 1639. godine.¹⁰⁶ Baltazar Zaboky, posljednji izdanak te obitelji i varaždinski podžupan, obvezao se navedenog dana da će za osnutak župe dati neke svoje kmetove i zemljišta za uzdržavanje budućih župnika. Njegova žena, Barbara Gereci, obvezala se davati 200 forinti godišnje za uzdržavanje župe. No, kako je Baltazar Zaboky u međuvremenu umro, osnutak župe realizirao se tek znatno kasnije, 30. travnja 1658. godine.

Iz spomenutog je vidljivo da je Baltazar Zaboky pokušao razviti tadašnji posjed Zaboka u važnije središte i to gradnjom nove župe čime zabočki posjed više ne bi pripadao prostranoj župi Svetog Križa u Začretju.¹⁰⁷ Njegovi nasljednici, majka Suzana, rođ. Svirčić, udovica Barbara, rođ. Gereci i kćer Helena udana za Nikolu Rattkaya uspjele

su steći pravo pokroviteljstva nad novoosnovanom župom.¹⁰⁸ Prilikom otvorenja novosagrađene crkve patronati su izjavili da osnivaju župu zabočku „...na hvalu (slavu) Boga Svemogućega, na čast Preblažene Djevice Marije i svih svetih, posebno pak svete Jelene, na spas duše svoje, svojih predaka i rođaka, kao i podložnika i pripadnika koji spadaju k toj novoj župi“ (*...ad laudem Dei omnipotentis, Beatissimae Virg. Mariae et omnium sanctorum, signanter autem sanctae Helenae, suae, maiorum et proximorum suorum uti etiam subditorum ad hanc novam parochiam spectantium et applicatorum animae salutem...*).¹⁰⁹

Svečanosti otvaranja nove župe prisustvovali su i izaslanici Zagrebačkog kaptola koji su tom prilikom službeno primili darovanu zemlju i odredili njezin teritorij. Važno je naglasiti da su u buduću župu pripojeni i dijelovi župe Svetog Križa u Začretju. I to redom prema originalnom zapisu: *Grabrovecz, Liszichiak, Pavlovecz, Vuchiak, Prosenik, Jakussevecz, Petrova Gorica, Repovecz, Opetinecz, Medakovecz, Hum, Brachiak* i Dubrava.¹¹⁰ Tadašnja crkva bila je izgrađena na brijegu poviše župnog ureda kao kapela župe Sveti Križ Začretje, a koja od 1658. godine postaje župna crkva.¹¹¹ Prema predaji, sagrađena crkva bila je tako mala da je samo oltar bio pod krovom, dočim je sav puk za službe Božje morao stajati pod vedrim nebom.¹¹²

Prema ondašnjim običajima, plemićke su obitelji imale patronat nad župama, otuda i veza Baltazara Zabokyja i zabočke crkve. Navedeni se patronat prenosio i mijenjao nasljeđivanjem ili udajom, no, isto se tako mogao (kao vlasnička pravna kategorija) i prodati ili izgubiti. Tako je i patronat nad zabočkom župom udajom prešao na obitelj Rattkay¹¹³ sa sjedištem u Velikom Taboru kao njihovom najvažnijem posjedu u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, a kasnije i na oroslavske plemićke Vojković¹¹⁴ koji su patronatsku dužnost prodali zagrebačkoj nadbiskupiji 1907. godine za 44.199,68 kruna. Župa je teško razorena potresom 13. listopada 1775. godine tako da je potpuno napuštena zbog trošnosti 1786. godine.¹¹⁵ Nova crkva građena je uz župni dvor od 1782. godine¹¹⁶ pod patronatom Sigismunda i Josipa Vojkovića¹¹⁷ i udovice Nikole pl. Vojkovića, a u vrijeme župnika Lovre Kocijančića¹¹⁸ i danas je jedna od značajnih primjera kasnobarokno-klasicističkih građevina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Temeljem isprava Zagrebačkog kaptola¹¹⁹ možemo donijeti zanimljive zaključke o odnosima unutar obitelji Zaboky, o promjenama koje su se događale na zabočkom posjedu, ali i o načinima funkcioniranja svjetovne i crkvene vlasti u srednjem vijeku.

Prije svega, riječ je o sporu oko djevojačke četvrtine (*quatra puellaris*) koju muški članovi obitelji Zaboky – braća Petar, Klement i Frank osporavaju Klari, unuci sestre njihova oca. Važno je naglasiti da se navedeni spor vodi pred crkvenim, a ne plemićkim sudom, što u ovom konkretnom slučaju upućuje na dvije važne stvari. Prvo, govori nam o načinu funkcioniranja crkvene vlasti u srednjem vijeku, ali prije svega nam upućuje na duhovne (a ne i neke druge) kazne kao što bi bio slučaj da je on vođen na svjetovnom sudu.

Iz isprava možemo iščitati da zagrebački biskup Eberhard, 4. listopada 1414. godine, naređuje župnicima Sv. Marka u Zagrebu kao i nekim župnicima u Zagorju (točnije, Tuhlju, Krapinskim Toplicama i Sv. Križu Začretju) neka opomenu spomenutu braću da podmire djevojačku četvrtinu svojoj sestri, a ukoliko se ne pokore poziva ih na biskupsku sinodu (*in spiritualibus generali sad plusquam preteritam sentenciam synodi Chasme...ad futuram sentenciam synodi similiter*). U protivnom im prijete ekskomunikacija, odnosno, izopćenje iz crkve.

Župnici iz Zagreba mu svega desetak dana kasnije javljaju da nakon što su opomenuli braću Zaboky, a kako su se oni odbili pokoriti, pozvali su ih na sud pred biskupsku sinodu. Generalni vikar zagrebačkog biskupa, Stjepan, 27. listopada 1414. godine naređuje i župnicima u Zagorju da javno izopće braću Zaboky u svojim crkvama (*excommunicatos in ecclesiis vestris publice*) zbog nepoštivanja njihove presude o uskraćivanju djevojačke četvrtine. Početkom sljedeće godine, isti naređuje župnicima u Zagorju da opomenu braću i zbog podmirenja sudskih troškova njihove sestre Klare, u protivnom im slijede crkvene kazne među kojima i izopćenje. Župnici u Zagorju javno su izopćili Petra, Klementa i Franka Zabokyja na prvu korizmenu nedjelju i o tome izvještavaju generalnog vikara (*predictos Petrum, Franck et Clement, filios condam Nicolaj de Zabok, publice excommunicavimus et a Christi fidelibus arceius evitandos provolgavimus et hoc idem ceteris diebus dominicus et festivis, ut mandatis nobis, faciemus*). S obzirom da se nisu pokorili crkvenoj presudi, generalni vikar Stjepan naređuje svim župnicima da prekinu svaku vezu sa spornom braćom svake nedjelje i blagdana (*singulis diebus dominicus et festivis*) pod kaznom izopćenja, a što su svećenici u Zagorju kao i župnici sv. Marka izvršili. Ipak, u studenom 1414. godine, generalni vikar Stjepan još jednom dostavlja župnicima svoju presudu protiv Petra, Franka i Klementa i naređuje župnicima da ih opomenu zbog nepoštivanja njihove presude, odnosno, što nisu podmirili djevojačku četvrtinu Klari i podmirili njezine sudske troškove zbog navedenog postupka.

Postavlja se pitanje zašto braća svojoj sestri uopće osporavaju ono što joj naslijeđem pripada? Konkretno, riječ je o nasljednom prostoru Gubaševo (*Gubosevo, in comitatu Zagorie*) koje se tada nalazilo u sklopu vlastelinskog posjeda Zaboky kojeg su braća držala i kojeg se nisu odricali ni pod prijetnjom izopćenja. Da bi u tome uspjeli, ukrali su i dokumentaciju koju je o tome posjedovala Klara, kao dokaz da joj pripada, a koju je sačinila kod Brikcija, građanina Griča.¹²⁰ Biskup Eberhard traži od njih da se pokore presudi njegovog generalnog vikara Stjepana pod prijetnjom izopćenja. Vitezovi (*armigeris*) Petar, Klement i Frank deklariraju se kao direktni potomci Petra Nuzlinova, odnosno sinovi njegova sina Nikole što im je glavni argument koji koriste. S obzirom da su odbili predati Gubaševo, zajedno s ukradenom dokumentacijom Klari, župnici sv. Marka pozivaju ih na biskupski sinodalni sud. U ispravi generalnog vikara Stjepana od 30. siječnja 1415. godine, navodi se da se Draška, Klarina baka udala za Dionizija Magnusa i da su se tom prilikom tuženi obvezali da će joj u ime djevojačke četvrtine isplatiti novac i dati dio posjeda.¹²¹

S obzirom na zaplet situacije, vidimo da braća Zaboky nisu održala svoju riječ. Upravo suprotno, oteli su i dokumentaciju koja Klari daje pravo na spomenuto. Vrlo vjerojatno je riječ o dokumentu ostrogonkog vikara, a kojeg Klara koristi kao dokaz u procesu. No, zbog nepoštivanja djevojačke četvrtine, ali i zbog nepoštivanja odluke crkvenog suda, spomenuta braća Zaboky se u dokumentima nazivaju buntovnicima (*rebelles*). Generalni vikar zagrebačkog biskupa, Stjepan, 1415. godine u siječnju, traži preko župnika u Zagorju da braća podmire sudske troškove sestri Klari, u protivnom im slijedi javno izopćenje iz crkve i druge crkvene kazne.¹²²

Zašto je Gubaševo sporno? Svaka plemićka obitelj željela je nekretninom, odnosno zemljom proširiti svoje vlastelinstvo, a ne ga usitnjavati, na primjer, dodjeljivanjem zemlje ženskim članovima i tako ojačati svog eventualnog suparnika. Dakle, cilj je bio zadržavanje krupnih posjeda, odnosno, ne dopustiti njegovo usitnjavanje i dijeljenje.

To je ujedno glavni razlog zašto se često u izvorima nailazi na sporove koji su nastajali oko podjele nekretnina među udaljenijim srođnicima, kao što je i ovdje slučaj.

Iz navedenih isprava možemo donijeti i neke zaključke o prostoru Zagorskog arhidakonata, ali i zabočkog posjeda u vrijeme tužbe između braće Zaboky i Klare. To možemo iščitati iz župa kojima je Stjepan, generalni vikar, naredio da opomenu i javno izopće tuženike. U ispravi generalnog vikara od 30. siječnja 1415. godine, u kojoj naređuje župnicima u Zagorju da opomenu braću Zaboky da podmiri sudske troškove Klari, u protivnom im slijede crkvene kazne, redom su navedeni župnici i župe koji trebaju izvršiti spomenuto. Župe čiji su župnici trebali proglasiti ekskomunikaciju su: Sveti Križ od Otoka (*sancte Crucis de Insula*),¹²³ Sveto Trojstvo u Krapinskim Toplicama (*sancte Trinitatis de Aquis calidis*), Blažena Djevica u Tuhlju (*beate Virginis de Thuhel*), Sveti Juraj (*sancti Georgii de Zenthgurg*),¹²⁴ Sveti Nikola u Krapini (*sancti Nicolai se Crapina*), Sveto Trojstvo u Radoboju (*sancte Trinitatis de Radoboia*) i Pregradi.¹²⁵ Možemo pretpostaviti da navedena područja sugeriraju na prostor preko kojeg se prostirao zabočki posjed na početku XV. stoljeća.¹²⁶

Zaključak

Mnoga pitanja vezana uz plemićku obitelj Zaboky rasvijetlili su nam pisani izvori kroz čitavo razdoblje srednjeg vijeka poput isprava o pravu na posjedovanje zabočkog posjeda i njegovog nastanka uopće, načina života tadašnjeg plemstva sa svim njegovim obilježjima i sukobima karakterističnima za mentalitet plemstva u srednjem vijeku, posebice isprava zagrebačkog kaptola čija je uloga, kao i crkve uopće, kroz čitav srednji vijek izrazito važna, uloge svjetovnog vladara u procesu nastajanja plemstva i njegovih povlastica neodvojivih od općeg konteksta i povijesnog razvoja, a posebice teritorijalnog opsega zabočkog posjeda od XIV. do kraja XVII. stoljeća.

Dugo vremena bilo je uvriježeno mišljenje da mjesto Zabok nosi ime po plemićkoj obitelji Zaboky koja je do XVII. stoljeća bila posjednikom današnjeg grada Zaboka i nekih okolnih posjeda. Ovaj rad nam ukazuje na činjenicu da to nije tako. Temeljem sudskog spisa iz 1636. godine možemo donositi neke nove zaključke. Prije svega, taj spis nam daje uvid u odnose unutar obitelji Zaboky s obzirom da je riječ o sudskom sporu između Baltazara Zabokyja i čitavog ženskog dijela njegove obitelji. Konkretno, spis nas upućuje na razmirice i sukobe unutar jedne plemićke obitelji s ciljem očuvanja cjelovitosti posjeda. Tome u prilog idu i isprave Zagrebačkog kaptola koji pokušava na sinodalnom sudu riješiti pitanje djevojačke četvrtine posjeda Gubaševo pod prijetnjom crkvenih kazni i ekskomunikacije muškim članovima obitelji Zaboky.

Plemićka obitelj Zaboky pripadala je uglednijem plemstvu na tadašnjim hrvatskim prostorima što nam potvrđuje navedeni spis. Ono što je izrazito važno, spis nam pokazuje pravo na posjedovanje spornih posjeda, prije svega zabočkog posjeda najvjerojatnije nastalog u XIII. stoljeću. Tako saznajemo da je posjed Zabok bio u rukama nekog Samsona koji je umro bez nasljednika i posjed ostavio Petru, sinu Nuzlinovu koji je dotad bio posjednik u Svetom Križu Začretju. Kako bi potvrdio vjerodostojnost navedenih tvrdnji i nesmetano uživao pravo na posjedovanje, Petar se obraća banu Nikoli koji na općem slavonskom saboru rješava njegovu molbu. Temeljem ranijih dokumenata Zagrebačkog kaptola te odluke plemićkih sudaca, ban Nikola potvrđuje

Petru kraljevsku darovnicu za posjedovne čestice Zabok, Jalšovec, Prosenik i Juroch. Kraljevska darovnica izdana je za kralja Karla I. Anžuvina čija se vladavina u Slavoniji, pa tako i u Zagorskom komitatu očitovala u procesu obnove kraljevske vlasti, osobito u vrijeme bana Mikca i instituciji kraljevskog registra u kojeg su navedene, ali i druge isprave, bile zavođene. Zaključujemo da je obitelj Zaboky stekla plemstvo kraljevskom darovnicom u vrijeme jačanja kraljeve vlasti na početku XIV. stoljeća. Tako u kraljevskom registru stoji zapisano da je kralj Karlo I. na molbu bana Mikca dodijelio *regalem collationem* i sva prava koja proizlaze iz kraljevske darovnice zbog njegove vjernosti i sjajnih zasluga njegovih vjernih službenika.

Kako Baltazar Zaboky znatno kasnije traži ponovnu potvrdu o pravu na posjedovanje zabočkog posjeda, dobivamo detaljan uvid u cjelokupni postupak dokazivanja karakterističnog za Zagrebački kaptol kao vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*) u srednjem vijeku. To je značilo da je kaptol prema nalogu bana ili kralja dužan obaviti istragu o spornom predmetu, sastaviti izvješće i poslati ga ustanovi od koje je nalog i zaprimljen. Riječ je o postupku reambulacije ili omeđivanja posjeda karakterističnog za razdoblje srednjeg vijeka.

Osim kraljevskom darovnicom, plemićka titula Zabokyjima je ponovno potvrđena i plemićkom poveljom ili grbovnicom u drugoj polovici XVI. stoljeća u vrijeme cara Maksimilijana a koju su stekli svojom vjernošću i pripadnošću starom plemstvu, prisjetimo se, još od XIV. stoljeća. Tako je plemstvo Zaboky bilo dio karakterističnog života plemstva u srednjem vijeku zajedno sa svim pripadajućim plemićkim elementima, poput grba i patronata nad župnom crkvom u Zaboku. Važno je naglasiti da je crkva bila važna duhovna institucija u srednjem vijeku, a patronat svjetovnog velikaša u njezinom podizanju pokazatelj funkcioniranja duhovne i svjetovne vlasti u srednjem vijeku, kao što nam to potvrđuje i primjer Baltazara Zabokija.

Zabočki posjed kao posjed obitelji Zaboky od XIV. pa sve do XVII. stoljeća, do izumrća loze, mijenjao je svoj opseg. Glavni izvor podataka pomoću kojih možemo djelomično rekonstruirati pruža nam prije svega ključni sudski spis iz 1636. godine koji nam donosi podatak da je u XIV. stoljeću, u vrijeme kada Petar, Nuzlinov sin, traži potvrdu o posjedovanju, obuhvaćao posjedovne čestice Zabok, Jalšovec, Prosenik i Juroch, mjesta koja i danas postoje i dio su zabočke općine. Možemo iznijeti pretpostavku da je riječ o prvotnom opsegu zabočkog posjeda. Zahvaljujući ispravama zagrebačkog kaptola u vrijeme sinodalnog suda muškog i ženskog dijela obitelji Zaboky na prijelazu XIV. u XV. stoljeće, možemo također donijeti zaključke o teritoriju koji zabočki posjed obuhvaća. Župe kojima je naređeno izricanje kazne i opomena muškim članovima obitelji, navode nas na pretpostavku da one određuju tadašnji opseg zabočkog posjeda. Opominju se župnici u Krapinskim Toplicama, Tuhelju, Svetom Križu Začretju, Radoboju, Krapini i Pregradi. Spomenimo još jedan primjer. Prilikom osnivanja zabočke župe, a prekidom pripadanja svetokriškoj župi, redom se spominju posjedi koje novoosnovana župa preuzima pod svoj patronat. To su: *Grabrovecz, Liszichiak, Pavlovecz, Vuchiak, Proszzenik, Jakussevecz, Petrova Gorica, Repovecz, Opetinecz, Medakovecz, Hum, Brachiak* i Dubrava, a koji nas upućuju na opseg zabočkog posjeda u drugoj polovici XVII. stoljeća, odnosno nakon 1658. godine. U većini navedenih mjesta možemo prepoznati njihove današnje nazive, Grabrovec, Vučjak, Prosenik, Jakuševac, Repovec, Bračak i dr.

Možemo zaključiti da je plemićka obitelj Zaboky pripadala uglednijem hrvatskom plemstvu u srednjem vijeku od XIV. do kraja XVII. stoljeća, zajedno sa svim karakteristikama koje iz toga proizlaze: patronat nad zabočkom crkvom, plemićka obilježja poput zastava, grbova i sl., te da su zajedno sa mnogim drugim plemićima bili dio tadašnjeg cjelokupnog hrvatskog i europskog razvoja, no prije svega važni kao dio prepoznavanja i poznavanja lokalne povijesti i baštine.

Zusammenfassung:

DAS MITTELALTERLICHE ZABOK

Die adlige Familie Zaboky kennzeichnete drei Jahrhunderte die Geschichte Zabok's. Im 13. Jahrhundert wurden die Besitze Zabok, Prosenik, Jalšovec und Juroch durch die Schenkung des Königs Karl I. Robert bestätigt. Heute kann man daraus vermuten, dass dies der ursprüngliche Geltungsbereich von Zabok war. Dieser wurde aber im Laufe der Zeit zwar geändert, vergrößert und verkleinert. Im 14. Jahrhundert umfasste Zabok das Territorium der heutigen Gemeinde mit einer Grenze am Krapinica-Fluss. Mit der genannten königlichen Schenkung gelang die Familie Zaboky in eine typische mittelalterliche Kategorie des donatorischen Adels. Der, von dem ersten Grundbesitzer Petar Nuzlinov, erhaltene Würdetitel comes bestätigt auch seine Zugehörigkeit zum Rang des Hochadels und Nuzlinovs Magnatenrolle. Aufbewahrte Dokumente ermöglichen eine detaillierte Analyse des Besitzes Zabok, sowie auch des Lebens des mittelalterlichen Adels. Wichtige Informationen darüber erhält das Königliche Registrum im Ungarischen Staatsarchiv, das natürlich auch von der allgemeinen politischen Situation im Königreich Ungarn erkundet. Das Entstehen des Registrums ist eng mit der Wiederaufnahme der königlichen Macht verbunden. Diese wollte vor allem durch Unterstützung des niedrigen Adels und durch Besitzschenkungen die Unterdrückung des Hochadels erreicht werden. So eine Innenpolitik dehnt sich bis in die Frühneuzeit. Das Zeitalter der Frühneuzeit wird von einer lehnsrechtlichen Wirtschaftsordnung gekennzeichnet. Die Urbaren des letzten Mitglieds der Familie Zaboky, Baltazar, bieten Einsicht in das System des Lehnswesens, agrarische Probleme und Anfänge der Bauernaufstände. Baltazar Zaboky wird dennoch als Urheber einer selbstständigen Kirchengemeinde Zabok in Erinnerung bleiben, die sich in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts von der Pfarre Sv. Križ Začretje trennen lässt. Diese zeigt auch von Verbundenheit der kirchlichen und weltlichen Macht, wie auch von einem Versuch ein Selbstbesitz Zabok zu erschaffen, was erst nach Baltazar's Tode ermöglicht war, und zwar mit der Pfarrkirche sv. Jelena Križarica. Diese Kirche ist einer der schönsten Beispiele für die spätbarocke, klassizistische und sakrale Architektur in Zagorje.

Bilješke:

- 1 Kao što nam o tome i svjedoči Belošević, župan Varaždinske županije, kada piše o Varaždinskoj županiji i povijesti njezinih naselja: „Ispod župe i mjesta Zabok bilo je nekad malo dobro Crnkovec, koje je spadalo k vlastelinstvu Oroslavje – Zabok, pak je već prije mnogo godina rasprodano seljacima. Ime župe osnovane 1656. godine i mjesta „Zabok“ potiče od plemićke obitelji „Zaboki“ koja je u XVII. vijeku izumrla. Baltazar Zaboki bio je god. 1643. izabran podžupanom županije varaždinske.“ Stjepan Belošević, *Županija Varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin* (Zagreb, 1926.), 60.
- 2 Spis se čuva u Državnom arhivu u Budimpešti pod signaturom MODL 3612; NRA fasc. 693, no 21., a sredinom 1990-ih, kod nas ih je objavila prof. Mirjana Matijević-Sokol („Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996): 295-302).
- 3 Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 77. O građanskom ratu zbog dolaska nove anžuvinske dinastije, odnosno protivljenja nekih ugarskih velikaša. Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (Zagreb: Matica hrvatska, 1962.), 204.
- 4 U Slavoniji, gdje je još u vrijeme dinastije Arpadović naseljavano ugarsko plemstvo i od kralja dobilo zemlju, uvodili su se feudalni oblici vladanja po uzoru na Ugarsku. Umjesto starih plemesnih župa i njihovih starješina, stvarane su kraljevske županije na čelu s kraljevskim županom koji je vodio županijsku vojsku. Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 118-119.
- 5 Usp. Dane Gruber, *Borba Ludovika I. s Mlačanima u Dalmaciji*. (Rad JAZU 152 (1903). Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1903.) (dalje: Gruber, *Borba Ludovika I.*) i Dane Gruber, *Dalmacija za vrijeme Ludovika I. (1358.-1382.)*. (Rad JAZU 166 (1906). Zagreb: Knjižara jugoslavenske akademije, 1906.) (dalje: Gruber, *Dalmacija*)
- 6 Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 77.
- 7 Karlo Robert već od 1295. godine nosi naslov ugarskog kralja. Put u Hrvatsku iz Napulja priprema mu papa Bonifacije VIII. (1294.-1303.), a Juraj I. Bribirski kao predvodnik velikaša putuje po Karla u Napulj i dovodi ga u Hrvatsku. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 504 i Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 129-130.
- 8 Kraljevska vlast počela je slabiti još u XIII. stoljeću u vrijeme Arpadovića što je i omogućilo jačanje feudalnih obitelji, posebice Šubića u zaleđu Dalmacije i borbe za prevlast u Slavoniji između Babonića, Grisingovaca i drugih slavonskih velikaša. Vidi: Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 129.
- 9 Upravo politika darivanja posjeda u vrijeme dinastije Arpadović koja istovremeno uzdiže Šubiće, dovela je do jačanja istih. I sam Karlo Robert dok nije došao na prijestolje pridobivao je hrvatske velikaše darivajući im posjede, no, dolaskom na prijestolje započeo je politiku centralizacije i ekonomskog jačanja. Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 119, 130.
- 10 Iako nakon 1322. godine obitelj Šubić (odnosno, Bribirci) nisu uklonjeni s istočne obale Jadrana, istovremeno je svaka njihova samostalna djelatnosti i integrativna politika na istočnojadranskoj obali postala nemoguća. Hrvatski velikaši zato sklapaju savez s dalmatinskim gradovima protiv Karla I. 1323. godine. Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 73, 78, 371.
- 11 Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 505. Primjer borbe s velikašima su Omedejevići Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), No, Gisingovci i palatin Matija Čak Trečinski koji je bio na čelu ugarskih velikaša koji su Anžuvincima osporavali pravo na prijestolje. Ugarski velikaš Felician Zah čak je pokušao mačem pogubiti kralja. Smrću spomenutih vođi otpora, Karlo I. mogao je nesmetano vladati Ugarskom. Usp. Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga druga. Treće doba: vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301-1526)* (Zagreb: Nakladni zavod MH, 1982.), 14-23, 33-37; Pal Engel, *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526* (London, New York: I.B. Tauris Publishers, 2001), 130-132; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (Zagreb: Matica hrvatska, 1962.), 204-205; Antun Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama*. (Zagreb: Matica hrvatska, 1940.), 214-215.
- 12 Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 130.
- 13 Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*

- (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 78.
- 14 U vrijeme Arpadovića to su bile kraljevske zemlje (*terre regales*). Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 504-505.
- 15 Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 373. Autor odnos razvojnih središta u vrijeme Anžuvina karakterizira kao „razvoju policentričnost hrvatskog srednjovjekovnog prostora“, definirajući time kontrast vladavine Karla I. i njegovih nasljednika između kontinentalnog, panonskog dijela i istočnojadranske obale gdje su, unatoč slaboj kraljevskoj vlasti, glavni društveni ritmovi hrvatskog prijelomnog četrnaestog stoljeća.
- 16 Nalog o gradnji kraljevske palače na Gradecu, Karlo I. je uputio banu Mikcu, koji je u isto vrijeme uredio i sebi palaču, prema nekim istraživanjima pored kraljevske palače, na mjestu gdje je danas Kula Lotrščak. Kraljevska palača je građena na južnoj strani brda Gradec (moguće na Kapucinskom trgu, a Šišić je pogrešno tvrdio da se nalazila na Strossmayerovom šetalištu), a problemi u gradnji su nastali kada su se građani pobunili za „svoje slobostine“ jer je Karlo I. želio u zidinama probušiti vrata kako bi imao izlaz na današnju su licu. Usp. Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga druga. Treće doba: vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301-1526)* (Zagreb: Nakladni zavod MH, 1982.), 69.
- 17 Prijestolnice Karla I. nalazile su se u Temišvaru i Višegradu.
- 18 Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 206.
- 19 Niže plemstvo u Hrvatskoj južno od Velebita u sklopu „plemstva dvanaestoro plemena“ nastaje na stjecištu s jedne strane staleškog sazrijevanja u sredini XIV. st. i druge obnove kraljevske vlasti koju provodi i sin Karla I., Ludovik I. Obnavljajući kraljevska prava Ludovik u Hrvatsku uvodi i plaćanje zemljišnog poreza (marturine) o čemu svjedoči i kraljevska isprava o oslobođanju zadarskih plemića od plaćanja tog poreza za posjede unutar zadarskog distrikta 1360/1361. godine. Usp. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 604-605.
- 20 Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 505, 509. Karlo I. kasnije neće svoja kraljevska prava iskoristiti u oporezivanju podložnika crkve i plemstva zbog prvotnog sukoba s njima, već će njegov državni sistem počivati na banderijalnom sistemu i regalnim pravima, odnosno dobroj vojsci i punoj državnoj blagajni.
- 21 Cilj mu je podizanje trgovačkog i obrtničkog staleža, poticanje i oživljavanje trgovine u njegovim zemljama, a onda i nabiranje velikih poreznih svota od stranih i domaćih trgovaca.
- 22 Poticaj gradskom razvoju nastavlja se i za Ludovika I., koji, primjerice, 1347. godine daje povelju slobodnog kraljevskog grada Krapini. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 533.
- 23 Ban Mikac Mihaljević od plemena Akuševa. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 508, 516-523, 531-543.
- 24 Po kraljevoj milosti ban Mikac je slobodno mogao sebi prisvojiti imovinu velikaša Grisingovaca u Slavoniji (gradovi u Podravini: Koprivnica, Novigrad, Virje, Steničnjak) kao i imovinu nekadašnjeg bana Stjepana Babonića, a posebno neku zapuštenu palaču kod Gradeca zbog koje je i završio na parnici pred kraljem 1332. godine gdje mu je arhidakon Ivan osporio posjedovanje palače. Antun Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama*. (Zagreb: Matica hrvatska, 1940.), 218; Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 517-519.
- 25 Pokazatelj je to osamostaljenja bana Mikca koji se istovremeno kralju obraća kao vjerni sluga koji će odano služiti „s ljubavlju iskrene vjernosti dok živi“, istodobno se priklonio onom plemstvu koje je bilo protiv plaćanja biskupske desetine. Tadija Smečkal, *Codex diplomaticus Regni Croatiae et Slavoniae, X.* (Zagreb, 1912.) CD, X, str. 213; Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 519.
- 26 Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (Zagreb: Matica hrvatska, 1962.), 208.
- 27 Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 505, 509, 521.
- 28 Antun Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama*. (Zagreb: Matica hrvatska, 1940.), 218.
- 29 Pod pojmom kraljevskog registra podrazumijevamo kopijalne knjige koje sadrže prijepise dokumenata proizašle iz kancelarije auktora i to njegovom voljom. Na taj način, prije svega je sačuvana dokumentacija o pravnoj radnji, odnosno, mogućnost njezinog uvida ili renovacije u bilo kojem trenutku. Vidi: Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* (Zagreb: Školska knjiga, 1985.), 167.
- 30 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum*

- et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 240-241. Pojavu kraljevskog registra u Hrvatskoj vežemo uz njegovo postojanje u Napulju gdje je osnovan 1265. godine, a čiju praksu su Anžuvinci prenijeli i na naše prostore.
- 31 Nedvojbena, jedan od najboljih primjera funkcioniranja kraljevskog registra koji nam na konkretnom slučaju prikazuje kako se odvijala situacija na terenu je dokumentacija sudskog spisa od 14. veljače 1343. godine koja prikazuje dugotrajni sudski spor između Baltazara Zabokya kao tužitelja i čitavog ženskog dijela obitelji Zaboky kao tuženika. Isprave koje dalmatinsko-hrvatsko-slavonski ban Sigismund Erdödy (1627.-1639.) prepisuje i potvrđuje govore nam i da je Baltazar Zaboky donio četiri isprave na pergameni da ih potpiše i provjeri, a koje su i predmetom ovog istraživanja.
- 32 Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*. (Zagreb: August Cesarec, 1993.), str. 139-140.
- 33 Marijan Tenšek, *Janko Tomić: književnik, učitelj, pedagog*. (Zabok, 2007.), 95.
- 34 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45-62.
- 35 Područje budućeg posjeda Puhakovca spominje se od 1248. godine kada je plemić Andronik *de genere Kadarkaluz* dobio zemlju *Pokoy* i *Prizlou*. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45.
- 36 Područje budućeg posjeda Komora spominje se od 1267. godine kada je kralj Bela IV. darovao Kutenim sinovima zemlju Komor, nedaleko kasnijeg Zaboka, a koja je dotad pripadala kraljevskom gradu Varaždinu. Prema Szabi, u blizini Komora 1240. godine spominje se i *castrum Cubul*. Vjerojatno je riječ o današnjem mjestu Kebel. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45; Gjuro Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje* (Zagreb, 1940.), 95; Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 20.
- 37 Posjed Budindol (*terra Budavelge*) spominje se 1248. godine. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45.
- 38 Zemlja Batina spominje se 1262. godine. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45.
- 39 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45. Adamček stavlja osnivanje Gotalovca i Jegudovca u isto vrijeme kao i prethodno spomenute posjede, odnosno, kada su se prema njegovoj pretpostavci pojavili i zabočki plemići sa svojim posjedima. Prvog je osnovao plemić Gotal, a drugog Egidije.
- 40 Riječ je o uvođenju Jana Vitovca u zagorske posjede 1463. godine kada su zajedno s drugim plemićima sudjelovali i navedeni zabočki. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 45.
- 41 Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 297-302.
- 42 Prva je isprava Zagrebačkog kaptola iz 1343. godine, druga bana Nikole koja sadrži prijepis spomenute, treća pergamena sadrži kaptolsku ispravu iz 1372. godine sa prijepisom isprava kralja Ludovika i Zagrebačkog kaptola sa reambulacijom posjeda Zabok iz 1345. te četvrta pergamena pisana 1604. koju izdaje nadbiskup kaločko-bački Martin Petthe de Hetthe sa prijepisima još triju ranijih isprava. Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 297
- 43 Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 295.
- 44 Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 295.
- 45 Zapravo je riječ o izvješću Zagrebačkog kaptola izdanom 18. listopada 1343. godine u kojem kaptol izvještava bana Nikolu da je postupio po njegovom nalogu od 24. rujna iste godine.
- 46 Vjerojatno je riječ o današnjim naseljima gradu Zaboku, Jalšju, Proseniku Gubaševskom i Jurjevcu (danas područje općine Krapinske Toplice). Uspoređujući navedena područja s današnjim opsegom općine Zabok, vidljivo je da postoje dva Prosenika – Gubaševski i Začretski. S obzirom da se područje Gubaševa spominje kao sporno u sukobima zbog djevojačke četvrtine među članovima obitelji Zaboky, te da je Prosenik Začretski službeno postao dio zabočke općine tek 1990-ih, opravdano je zaključiti da se u navedenom misli na Prosenik Gubaševski. [op. au.]
- 47 Petar, Nuzlinov sin, dobiva

- navedenu zemlju u posjedovanje nakon smrti nekog Samsona koji je umro bez nasljednika što ujedno omogućuje i potvrđuje vjerodostojnost Petrovih tvrdnji za posjedovanjem zemlje. Postavlja se pitanje tko je navedeni Samson. Postoje neke indicije da je možda riječ o županu Moravča i kaštelanu Velikoga Kalnika koji se u izvorima spominje od 1333. do 1335. godine. A kako se nakon 1335. godine više ne spominje moglo bi značiti da je umro te zaključiti da je riječ o istoj osobi koja je bila posjednik zemlje čije vlasništvo nastoji kraljevskom darovnicom potvrditi Petar, Nuzlinov sin. Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 23.; Usp. CD, str. 120-121 (1333.), 190 (1334.) i 232-234 (1335.)
- 48 Imajmo na umu da je spomenuti Petar, Nuzlinov sin, i posjednik u Začretju te da nakon 1334. godine (odnosno, nakon smrti spomenutog Samsona) proširuje svoj posjed prema jugu, odnosno, zabočkom posjedu.
- 49 Zagorskom komitatu.
- 50 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 243. Riječ je o ispravi od 13. siječnja 1345. godine.
- 51 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 243-244.
- 52 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 245.
- 53 Darovani posjed, odnosno donacije, je u Ugarskoj i Hrvatskoj dijelo samo kralj, i on je bio posebna ekonomska, upravna i sudska cjelina izuzeta iz županove vlasti što je dovelo do jačanja hrvatskih plemićkih obitelji, osobito od kraja XII. stoljeća.
- Plemići koji su odbili posjed bili su pod izravnom vlašću kralja, za njega vezani primljenom zemljom i obavezni na vojnu službu. Primjer su Bribirski knezovi, odnosno Šubići. Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*. (Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2003.), 119.
- 54 O tome nam svjedoči isprava Zagrebačkog kaptola od 22. veljače 1345. godine, odnosno izvješće koje ono podnosi kralju Ludoviku pošto je izvršio (kaptol) njegov nalog (*mandatum*) od 13. siječnja iste godine o obavljanju reambulacije i uvođenja u posjed Zabok.
- 55 Pod tim terminom obuhvaćam posjedovne čestice koje su ključne i navedene u prethodnim ispravama, a to su Zabok, Jalšovec, Prosenik i Juroch.
- 56 Svi kaptoli na prostoru Hrvatske imali su svoju društvenu strukturu, bez obzira na veličinu i opseg granica pojedinog kaptola. Tako je svaki kaptol imao svoje kanonike dostojanstvenike i ostale obične kanonike. Ime im dolazi upravo od posebnog kanona ili prava koje su svećenici – kanonici, članovi kaptola, svaki dan na svojim sastancima čitali, svaki dan po jednu glavu ili kapitul. Srednjovjekovni kaptoli sjeverne i središnje Hrvatske imali su velik utjecaj na crkvene i državne poslove, bili su povezani sa svjetovnim i crkvenim poglavarima, ali i pučanstvom s obzirom da su kao feudalski – vlasnici posjeda imali ekonomsku moć uzdržavati svoju vojsku i tvrđave, graditi ceste i mostove i sl. No, osim tih funkcija, od prve polovice XIII. stoljeća kaptoli počinju obavljati i javnu djetanost koja se očitovala u njihovoj ulozi kao vjerodostojnih mjesta (*loca credibilia*). To je konkretno značilo da su mogli za kralja ili državu obavljati određene službe, tj. izdavati i potvrđivati isprave kaptolskim pečatima koje su smatrane autentičnima, odnosno, uživale su javnu vjeru (*fides publica*). Pred hrvatskim kaptolima su se
- sklapali kupoprodajni ugovori, mirile zavađene stranke, prodavali i kupovali, darivali i zalagali, otuđivali i omeđivali posjedi i zemlje. Sve isprave o navedenim radnjama čuvale su se u kaptolskom arhivu. Kaptolske su isprave obično sastavljali kanonici lektori ili pod njihovim nadzorom kaptolski pisari (notari), a ovjeravao ih je kanonik kustos i to kaptolskim pečatom. Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*. (Zagreb: Golden marketing, 2001.), 11-16.
- 57 U konkretnom slučaju, na primjeru ophođenja zabočkog posjeda, magistar Petkov mogao bi biti kaptolski čovjek. Tome u prilog ide naslov koji nosi, a koji odgovara osobi zaduženoj za pisanje izvješća što su inače radili kanonici kaptola koji je bio *locus credibilis*, iako ga ne pronalazimo u suvremenim dokumentima, za očekivati je da je upravo on bio kanonik Zagrebačkog kaptola. Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 248.
- 58 U osobi vojvode Tome mogli bismo prepoznati kraljevog čovjeka koji je s kaptolskim čovjekom bio zadužen za reambulaciju posjeda. Tome u prilog ide upravo njegov naslov vojvode, pa možemo pretpostaviti da je riječ o kraljevom čovjeku koji je zajedno sa dvojicom ili trojicom kraljevih ljudi predložen da obavi kraljev nalog. Moguće je da je riječ transilvanskom vojvodi Tomi koji se spominje često u ispravama u suvremenim dokumentima kao čovjek od kraljeva povjerenja. Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 248.
- 59 Antun Dabinović, *Hrvatska država i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slika* (Zagreb: Nakladni zavod Matice

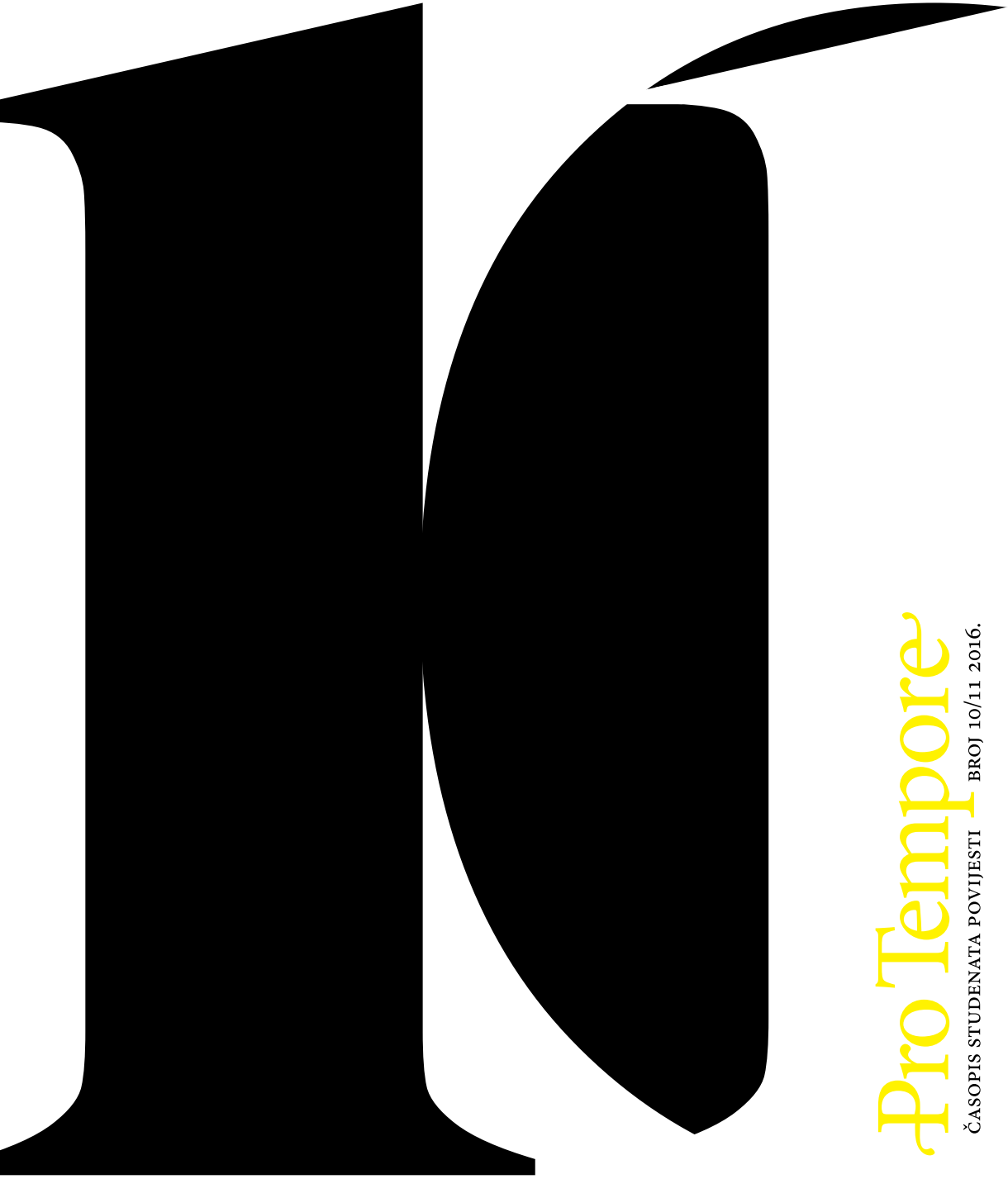
- hrvatske, 1990.), 322-324; Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*. (Zagreb: Golden marketing, 2001.), 16.
- 60 Isprava Zagrebačkog kaptola od 22. veljače 1345., Zagreb. Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 300.
- 61 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 247.
- 62 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 247.
- 63 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 242.
- 64 Isprava od 21. listopada 1343., Zagreb. Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 298.
- 65 Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 36.
- 66 Usp. Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*“, str. 245, 250. Navedeni upis u kraljevski registar na istočnojadranskoj obali možemo usporediti sa knjigama notarskih imbrevijatura privatnih poslova sklopljenih pred notarom u dalmatinskim gradovima. Vidi: Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 161-162.
- 67 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 245.
- 68 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 246-247.
- 69 U kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagrebačkom kaptolu.
- 70 Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest s reprodukcijom najvažnijih dokumenata i slika* (Zagreb: Državni zavod Matice hrvatske, 1990.), str. 318-326, 348-350
- 71 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 247.
- 72 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 249.
- 73 Isprava od 13. siječnja 1345., izdana u Višegradu. Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 298.
- 74 Prema Zmajiću, stjecanje plemstva plemićkom poveljom javlja se u tzv. drugom razdoblju stjecanja plemićkog statusa u Hrvatskoj, nakon 1526. godine. Usp. Bartol Zmajić, „Razvitak heraldike u Hrvatskoj“, *Vjesnik Državnog arhiva*, 12 (1945), 48-56.
- 75 Mirjana Matijević-Sokol, „Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* vol. 29 (1996), 20
- 76 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 250.
- 77 Mirjana Matijević-Sokol, „*Nostrum et regni nostri registrum*, Srednjovjekovni arhiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva.“ *Arhivski vjesnik*, god. 51 (2008), 250.
- 78 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 18-19.
- 79 Marijan Tenšek, *Janko Tomić: književnik, učitelj, pedagog*. (Zabok, 2007.), 95.
- 80 Grifon je mitološka životinja koja se sastoji od dijelova orla (pandže i krila) i donjeg dijela lava.
- 81 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 19. Današnji grb grada Zaboka varijacija je grba obitelji Zaboky iz 1575. godine. Čine ga štit sa srebrnim obrubom i bordo crvenim poljem na kojem na stražnjim nogama s lijeve i desne strane stoje uzdignuti srebrni grifoni gledajući jedan u drugom mrkim pogledom. Dvema prednjim šapama zajedno iznad sebe drže kacigu tirkizno plave boje s dijademom i križem bijele boje na sredini kacige.
- 82 Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 23.
- 83 Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 45.
- 84 Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980.), 715.
- 85 Kmetove i plemićke kurije u Gubaševu istodobno je u XVI. st. držalo nekoliko članova obitelji Gubaševčičkih (*Gubassoczy*) – Juraj, Andrija i Mihajlo. Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980.), 46.
- 86 Na malom posjedu u Mirkovcu nalazile su se u XVI. st. tri obitelji Mirkovečkih (*Mirkoczy*) – Matije, Šimuna i udovice Marka. Isto, str. 46. Gubaševo je i danas je dio općine Zabok. [op. au.]
- 87 Najvjerojatnije je riječ o današnjem mjestu Križanču – u današnjoj općini Bedekovčini, na granici s Mirkovcem. [op. au.]
- 88 Komor je mjesto koje danas pripada općini Sv. Križ Začrejte, a nalazi se na odvoju koji vodi do poznate crkve sv. Vida. [op. au.]
- 89 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka

- 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 46.
- 90 Riječ je o čak tri urbara koji nam pružaju uvid u feudalne i posjedovne odnose u Zaboku i njegovoj okolici tijekom XVII. i XVIII. st. 1) Prvi urbar sastavio je sam Baltazar Zaboky 1642. godine i on nam ukazuje da je tlaka bio osnovni feudalni teret kmetova i inkvilina (ili gornjaci bili su težaci – bezemljaši) na zabočkom posjedu. Tim urbarom Baltazar Zaboky je točno utvrdio obveze kmetova, a možemo iščitati i podatak da je oduzimao zemlje kmetovima i priključivao ih svom alodiju. Prema tom urbaru, kmetovi nisu plaćali redovitu daću u novcu, a redovite prirodne daće činili su darovi (svinska plečka, 2-3 sira i 1-2 kopuna). 2) Drugi urbar je sastavljen 1679. godine nakon smrti njegove udovice a ukazuje nam na povećanje tlake: kmetovi sa čitavim selištem morali su izvršavati tlaku čitav tjedan sa stokom (tri dana s dva vola i konjem, a tri dana s dva vola). Izdvojimo i podatak da je najveće prirodno podavanje bila gornica, odnosno, redovita daća u vinu od uroda vinograda. 3) Posljednji urbar sastavljen je nakon spajanja posjeda Baltazara Zabokyja s obitelji Vojković 1719. godine, a sadrži i prethodni urbar. Cilj mu je prikazati promjene na posjedu unatrag 40 godina pri čemu je najveća promjena povećanje novih kmetskih obitelji kao i pustih poljoprivrednih površina i vinograda. O pobunama seljaka zbog povećanja tlake, svjedoči nam i podatak da je hrvatski sabor na zasjedanju 7. svibnja 1691. godine donio odredbu o poduzimanju oružane akcije protiv grupa kmetova u Brdovcu, Pušći, Zaboku, Kostelu i Loboru zbog buntovničkog ponašanja, okupljanja u naoružane čete, napada na plemićke kurije i pljačkanja putnika. Usp. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980.), 546, 571, 614-615, 624, 715, 793; Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 50-62.
- 91 Postojali su posjedi u Gubaševu, Gredicama, Viča Selima, Jakuševcu, Proseniku, Križancu, Brezovi, Humu, Puhakovcu i još nekim selima.
- 92 Riječ je o malim posjedima Franje, Pavla i Ivana Puhakoczyja. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980.), 234.
- 93 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 47; Josip Adamček, *Seljačka buna* (Zagreb, 1968.), 125. Na strani ustanika spominju se plemići oko „Zaneka“ (*die Edelleutt von Saneckh*) što vrlo vjerojatno upućuje na plemiće oko Zaboka. Poznat nam je podatak da su iz okolice Zaboka u seljačkoj buni sudjelovali Gašpar Bendeković i to u cesargradskom odredu i sitni plemić sa posjeda u Gubaševu Vinko Lepoić, koji je kasnije i uhićen kao ustanik.
- 94 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 47.
- 95 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 48.
- 96 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 48-49.
- 97 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 50.
- 98 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 46.
- 99 Nakon izumrca plemićke obitelji Zaboky 1716. godine njihova dobra pripala su obitelji Vojković i pripojena njihovom posjedu u Gornjem Oroslavju. Upravo zato nam je važan povijesni izvor arhiv obitelji Josipović-Vojković koji nam donosi građu za proučavanje feudalnih odnosa u XVII. i XVIII. stoljeću. Fond sadržava gospodarske spise vlastelinstva Bosiljeva u drugoj polovici XVIII. stoljeća, urbar kmetova na dobru Vrhova iz 1640. godine, urbar posjeda Zabok iz 1642. godine i građu o agrarnim odnosima na posjedima kurije Oroslavje u drugoj polovici XVII. stoljeća. Josip Adamček, *Seljačka buna* (Zagreb, 1968.), 32. Imanje je od grofa Janka Vojkffyja kupila ugarska hipotekarna banka, a od nje neki konzorcij koji je Zabok sasvim rasprodao seljcima. Stjepan Belošević, *Županija Varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin* (Zagreb, 1926.), 59.
- 100 Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 24.
- 101 Adamček, Josip. „Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove...godine gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne Djevice Marije. Urbari Zaboka 1642., 1679. i 1718. godine.“ *Kaj* 1 (1980), 46.
- 102 Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 19.

- 103 Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 19-20.
- 104 Ivica Balagović, Marijan Culjak, „Listajući župnu spomenicu“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 3/4 (2005), 11. Kapela sv. Antuna Padovanskog se spominje 1676. godine kada joj je prizidano predvorje u koje je ugrađen zvonik u glavno pročelje. Anđela Horvat, „Pregled spomenika kulture općine Zabok: kulturni i prirodni spomenici Hrvatske“, *Kaj* 1/1980, 104.
- 105 Područje srednjovjekovnog Zaboka pripadalo je župi Sv. Križa u Začretju do izgradnje župne crkve, 1658. godine pod patronatom obitelji Zaboky. U područje zabočke župe tada su određeni i neki dijelovi svetokriške župe.
- 106 Ivica Balagović, Marijan Culjak, „Listajući župnu spomenicu“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 3/4 (2005), 9-18.
- 107 Do 1658. godine, područje zabočkog posjeda pripadalo je svetokriškoj župi koja se prvi puta spominje 1334. godine. Naime, Ivan Arhiđakon 1334. godine spominje župnu crkvu riječima *Item ecclesia sancte crucis Petri filli Nuzlini*, odnosno, riječ je o istom Petru, sinu Nuzlinovu koji se kao posjednik navodi na području Zaboka. Možemo iznijeti pretpostavku da nakon 1334. godine, kada je Petar i posjednik u Sv. Križu Začretju, proširuje svoj posjed nakon smrti nekog Samsona prema jugu. Ratko Vučetić, „Zabok – elementi prostornog sustava“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005), 23.; Josip Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine* (Zagreb, 1984.), 50.; Diana Vukičević-Samaržija, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*. (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993.), 229-230.; Anđela Horvat, „Pregled spomenika kulture općine Zabok: kulturni i prirodni spomenici Hrvatske“, *Kaj* 1/1980,
- 51, 89.
- 108 Bajza Željko, „Po dragomu kraju – vodič po području općine Zabok.“ *Kaj* 1 (1980), 169 – 170.
- 109 ; Marijan Tenšek, *Janko Tomić: književnik, učitelj, pedagog*. (Zabok, 2007.), 107.
- 110 Ivica Balagović, Marijan Culjak, „Listajući župnu spomenicu“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 3/4 (2005), 10.
- 111 Anđela Horvat, „Pregled spomenika kulture općine Zabok: kulturni i prirodni spomenici Hrvatske“, *Kaj* 1/1980, 115.
- 112 Ivica Balagović, Marijan Culjak, „Listajući župnu spomenicu“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 3/4 (2005), 8-9.
- 113 Riječ je o već spomenutoj udaji kćeri Baltazara Zabokya, Helene Zaboky i Nikole Rattkaya.
- 114 Druga kćer Baltazara Zabokya, Eva Zaboky udala se za uglednog plemića Baltazara Vojkovića od Klokoča.
- 115 Anđela Horvat, „Pregled spomenika kulture općine Zabok: kulturni i prirodni spomenici Hrvatske“, *Kaj* 1/1980, 115.
- 116 Anđela Horvat, „Pregled spomenika kulture općine Zabok: kulturni i prirodni spomenici Hrvatske“, *Kaj* 1/1980, 115.; Ivica Balagović, Marjan Culjak, „Listajući župnu spomenicu“, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*, 3-4 (2005.), 9-18. Nova crkva u potpunosti je izgrađena 1805. godine, bliže župnom dvoru, na mjestu gdje se nalazi i danas. Blagdan zaštitnice sv. Jelene Križarice slavi se 22. svibnja.
- 117 Kao spomen na njezinog donatora, u crkvi se nalazi grb Vojkovića, kojeg je Szabo netočno identificirao kao grb obitelji Oršić. Sigismund Vojković promijenio je svoje prezime u Vojkffy, pa se u literaturi ponekad netočno navode kao dvije različite obitelji ili se pak spominju oba prezimena zajedno, a ponekad i (ispravno) odvojeno.
- 118 Lovro Koncijančić bio je zabočki župnik od 1762-1794.
- 119 *Monumenta Historica Episcopatus Zagrabienensis*, vol. V, 1395. – 1420.
- (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Arhiv Hrvatske 1992.), isprave br. 338, 340, 341, 352, 354, 355, 356 i 366, str. 451-504.
- 120 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 17.
- 121 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 17-18.
- 122 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 18.
- 123 Riječ je o crkvi Svetog Križa u Začretju.
- 124 U literaturi koja obrađuje sakralne građevine u periodu XIV. – XVI. stoljeća možemo pronaći podatke da se na prostoru Zagorja (Arhiđakonatu Zagorje) nalaze tri crkve Sv. Jurja. To su crkva sv. Jurja u Belcu, Klanječkom Jezeru (Veliko Trgovišće) i Desiniću. Crkva sv. Jurja u Desiniću (*Sancti Georgii de Zothla*) bila je pod patronatom obitelji Rattkay od početka XVI. st., a kao i crkva sv. Jurja u Belcu spominju se 1334. godine. S obzirom da se crkva u Jezeru Klanječkom prvi puta spominje 1487, a isprava Zagrebačkog kaptola je iz 1415. godine, valja zaključiti da je vjerojatno riječ o crkvi sv. Jurja u Belcu. Tenešek prenosi da je riječ o crkvi sv. Jurja u Svetom Jurju. Možemo samo pretpostaviti misli li autor pri tome na kapelu u Jurjevcu? Usp. Diana Vukičević-Samaržija, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*. (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993.), 41, 142, 233; Marijan Tenšek, *Janko Tomić: književnik, učitelj, pedagog*. (Zabok, 2007.), 97. Danas postoje župne crkve Sv. Jurja u: Desiniću, Đurmancu, Gornjoj Stubici, i kapеле u: Belcu,

Jurjevcu, Klanječkom Jezeru,
Lepajcima i Svetojurskom Vrh.

- 125 U ispravama nije navedeno ime župe u Pregradi već stoji samo *Georgio de Pregrada* što se odnosi na ime svećenika iz Pregrade kojem se Kaptol obraća. Važno je naglasiti da se u *Popisu župa* iz 1334. i 1501. godine, a koje su teritorijalno pripadale Arhidakonatu Zagorje, ne spominju crkva u Tuhlju, Radoboju ni crkva Sv. Jurja, a Kaptol ih ovdje navodi kao župe u Zagorju koje trebaju javno izopćiti spomenutu braću Zaboky što bi značilo da su one početkom XIV. stoljeća postojale. Usp. Buturac: *Popis župa*, str. 50-52; *Monumenta Historica Episcopatus Zagrabienensis*, vol. V, 1395. - 1420. (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Arhiv Hrvatske 1992.), isprava 352., str. 472-474.
- 126 Mirjana Matijević-Sokol, „Povijesna svjedočanstva o Zaboku“, u: *Zavičajem Ksavera Šandora Gjalskog*, ur. Stjepan Bučar (Zabok: Matica hrvatska, Ogranak Zabok, 1996.), 18.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrastić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com